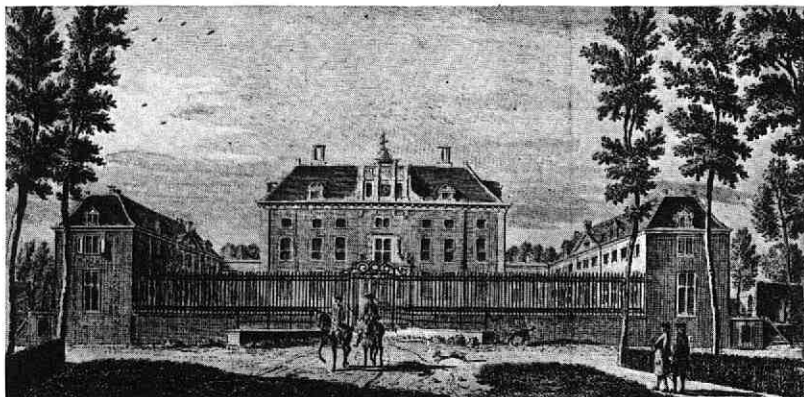

Bulletin van de Van de Poll-Stichting voor Zeister geschiedenis 1973

<https://hdl.handle.net/1874/9640>

Van de Poll-
Stichting
Zeist

3e jaargang, 1973, nr. 1

B u l l e t i n van de Van de Poll-stichting
voor de Zeister geschiedenis.

3e jaargang, maart 1973, nummer 1.

Redactie-adres:

Graaf Janlaan 83, Zeist.

Dagelijks bestuur der stichting:

Mr.dr. A.A.H. Stolk, Dribergseweg 1, Zeist,
voorzitter.

Prof. dr. J.Ph. de Monté verLoren, Krullelaan
28, Zeist, vice-voorzitter.

Mr.dr. H. Emmer, Graaf Janlaan 83, Zeist,
secretaris.

Mr. H.L.L. van Hoogenhuyze, Platolaan 24,
Zeist, penningmeester.

L. Visser, Lommerlust 17, Zeist, wnd.
secretaris-penningmeester.

Archief: Het Slot, Zinzendorflaan 1, Zeist.

Het Archief der stichting is geopend op woensdag
en vrijdag van 10 - 12 uur v.m. en van 2 - 4 uur
n.m.

Conservator: Dr. K.W. Galis, Boslaan 7, Zeist,
tel. 03404-15565.

Jaarverslag van de secretaris over 1972 (november tot november).

Tot zijn leedwezen moet de secretaris ook dit jaar zijn verslag beginnen met de mededeling, dat op 31 januari 1972 na een kortstondige ziekte overleed de heer W. Grapendaal, die de stichting zovele jaren heeft gediend, eerst als secretaris daarna als archivaris en lid van de Raad van Beheer. De stichting heeft in hem een toegewijd en vriendelijk medewerker verloren en zal hem zeer missen. Verscheidene leden van de Raad van Beheer waren aanwezig bij de crematie in Daelwijck te Utrecht.

Op 1 maart kwam het dagelijks bestuur van de stichting bijeen in het Slot. De heer Galis was daarbij ook aanwezig. De voorzitter herdacht allereerst met enkele woorden het overlijden van de heer Grapendaal.

De heer Galis bleek bereid de functie van archivaris te combineren met die van conservator, mits de werkzaamheden zich niet zouden uitbreiden.

Verdere punten van bespreking vormden de folder, de Bronnen, lezingen en excursies, het instellen van een jeugdlidmaatschap, het schrappen van het begrip donateur en het brengen van de contributie op een minimum van f 10,--.

Op 21 april hield Jhr Drs Van der Wijck uit Doorn een lezing over het onderwerp "Onbeschermd buitenplaatsen in Nederland". Deze interessante bijeenkomst werd verduidelijkt door een groot aantal uitstekende dia's.

Ook Zeist kwam in deze - door een groot aantal begunstigers van de stichting bezochte - lezing ter sprake.

De excursie-commissie - bestaande uit de heren Visser en Van Hoogenhuyze - heeft dit jaar twee uitstapjes georganiseerd, die door vele leden van de stichting zijn meegemaakt en alleszins geslaagd mogen worden genoemd.

Beide excursies werden per bus ondernomen. De eerste (26 mei) had als voornaamste doel een bezoek aan het kasteel Amerongen, terwijl ook de Andriesskerk werd bezocht.

De tweede excursie (3 juni) ging naar het kasteel Hardenbroek, waar de kasteelvrouwe baronesse Van Hardenbroek-Snouck Hurgronje welwillend als gastvrouw optrad.

Daarna werd een tocht gemaakt door de Betuwe en werden de interessante oude kerken van Ommeren, Maurik en Lienden bezichtigd.

Op 21 juni was de Raad van Beheer vertegenwoordigd bij de opening van de tentoonstelling in het Prinsenhof te Delft. De expositie had tot onderwerp de bedreigde Nederlandse buitenplaatsen. Zowel de gemeente Zeist als onze stichting hadden prenten voor deze tentoonstelling afgestaan. De opening werd verricht door minister Stuyt. De door Zeist afgestane prenten hadden voornamelijk betrekking op het Slot en onze gemeente is op de expositie wel bijzonder onderscheiden. Een sterk vergrote prent versierde de ingang, terwijl deze prent ook diende ter opluistering van de uitnodigingskaart en als omslag voor de fotografisch uitstekend verzorgde gids.

Op 27 februari vroeg de gemeente Zeist in een brief het oordeel van de stichting over de naamgeving aan de tweede en derde bouwfase van het plan Zeist-West en aan het daar te bouwen winkelcentrum. De vice-voorzitter en secretaris hebben zich met deze kwestie bezig gehouden en hebben voor de tweede fase de naam "Couwenhoven" voorgesteld. Zij achten de naam Roemsterveld, waaraan in eerste instantie werd gedacht, historisch niet juist. Wat betreft de financiën van de stichting moet ik beginnen met de mededeling, dat de extra-gemeentelijke subsidie voor de periode 1972 t/m 1976 behoudens goedkeuring van Gedeputeerde Staten door de gemeente zal worden gecontinueerd. De Bronnen-uitgave wordt hierdoor weer wat veiliger gesteld

en wij hopen in de loop van 1973 weer een nieuwe aflevering te kunnen doen verschijnen.

Helaas heeft de provincie Utrecht gemeend haar subsidie met ingang van 1 januari 1973 te moeten beëindigen uit overwegingen van bezuiniging en met het argument dat onze Bronnen het provinciaal belang niet zouden dienen. De voorzitter en secretaris hebben tegen deze zienswijze hun bezwaren schriftelijk uiteengezet. Resultaat is, dat de provincie wel bereid is een incidentele subsidie te overwegen, als een nieuwe aflevering van de Bronnen is verschenen.

Ook de gemeentelijke subsidie die was aangevraagd voor het onderzoek naar de fundamenteën van het oude Slot, is niet verleend. Een moeilijkheid daarbij was trouwens, dat de kosten van het graafwerk zeer moeilijk te begroten waren.

Op 28 juli nam Drs Bertoen, lid van de Raad van Beheer, afscheid in zijn hoedanigheid van adjunct-directeur der provinciale planologische dienst. Meerdere leden van de Raad van Beheer hebben tijdens de zeer druk bezochte receptie de heer Bertoen van hun belangstelling blijk gegeven.

Op 8 september trad onze conservator Dr Galis in het huwelijk.

De receptie in Heijdepark, Bilthoven, werd bezocht door drie leden van het dagelijks bestuur en namens de Raad van Beheer werden door voorzitter Stolk twee boekwerken aangeboden, als blijk van waardering voor wat de heer Galis voor de stichting betekent. Helaas moest de heer Van Hoogenhuyze bij deze receptie ontbreken.

In augustus van dit jaar overkwam hem een ernstig verkeersongeluk en moest hij in het Zeister Ziekenhuis worden opgenomen.

In het bijzonder heerste bij de leden van het dagelijks bestuur, die zo nauw met de heer Van Hoogenhuyze samenwerken, grote verslagenheid.

Gelukkig is onze penningmeester op het moment, dat dit jaarverslag wordt afgesloten, boven verwachting

zeer goed herstellende.

Op 6 oktober kwam het dagelijks bestuur in het Slot bijeen.

Het voornaamste doel was het bespreken van de lopende kwesties en het samenstellen van een agenda voor de komende vergadering van de Raad van Beheer. Wegens bepaalde technische omstandigheden kon de lezing van Drs Bertoen dit najaar geen doorgang vinden en werden de heren Visser en De Klerk bereid gevonden een lezing te verzorgen.

Tijdens deze verslagperiode heeft de Raad van Beheer het verlies betreurd van de heer Grapendaal. Overigens is de samenstelling van de Raad niet veranderd.

Het aantal contribuanten en donateurs bleef ongeveer gelijk.

Drie nieuwe bulletins zijn verschenen. Het is een verheugend verschijnsel, dat reeds zovele bulletins konden worden samengesteld en dat de inhoud, zowel kwalitatief als kwantitatief, de aanvankelijke verwachtingen heeft overtroffen.

Zeist, 15 oktober 1972.

H. Emmer.
secretaris.

Uit de Weekbode voor Zeist d.d. 29-3-1873.

 De ondergeteekende bericht het geachte publiek, dat hij het **LOGEMENT „DE ZWAAN”** met annexe **Uitspanning, Stalhonderij** benevens de **expeditie** op het **Station Zeist-Driebergen** heeft aanvaard.

Hij neemt de vrijheid zijne zaak beleefdelijk aan te bevelen, belovende al het mogelijke aan te wenden om zich het vertrouwen zijner begunstigers waardig te maken.

G. W. VAN MASTRIGT.

ZEIST, 29 Maart 1873.

Het ontstaan van het Transvaalpark (I).

Er zullen maar weinig Zeistenaren zijn, die zich het ontstaan van de Steynlaan en omgeving nog herinneren. Wij moeten immers hiervoor niet minder dan zeventig jaar terug gaan. En, wat de voorgeschiedenis betreft, wel honderd jaar.

Dit artikel berust voor een groot gedeelte op mijn kennis van de topografische kaarten. Door uitgaven van verschillende jaren met elkaar te vergelijken, heb ik de geschiedenis van het Transvaalpark kunnen naspeuren. Een systematisch archiefonderzoek naar het ontstaan van de Zeister straten ligt niet op mijn weg en zou ook te veel tijd vergen.

Maar ik heb bij dit artikel wel kunnen profiteren van gegevens, mij verstrekt door onze tweede secretaris, de heer L. Visser, die in de gemeentelijke archieven beter thuis is dan ik.

Tenslotte heb ik enkele interessante inlichtingen gekregen van de heer H. de Klerk, oud-hoofd van de hervormde school aan de Slotlaan.

Zijn gevorderde leeftijd, gecombineerd met een grote belangstelling voor het vroegere Zeist en een uitstekend geheugen, maakt hem tot een waardevolle bron voor de geschiedenis van onze woonplaats.

De situatie van 1872.

Op de topografische kaart van 1872 is er in wat wij nu het Transvaalpark noemen, nauwelijks een huis te bekennen. De enige bebouwing zien we langs de zuidkant van de Jagerlaan, voorzover lopende tussen Voor- en Achterheuvel. In de richting van de Slotlaan is er alleen maar een enigszins slingerend pad. Trouwens, de bebouwing van de Slotlaan zelf ging nog niet verder dan het Weeshuis.

De situatie in 1885.

De kaart van 1885 toont al enkele opmerkelijke veranderingen. Aan de Slotlaan ten noorden van het Weeshuis zijn enkele gebouwen verrezen, waaronder

Hotel Parkoord, thans nog aanwezig achter de Wijnhandel Strietman. Ook de Jagerlaan is nu getraceerd en toont heel wat meer huizen dan in 1872. Het Wilhelminapark met zijn vijver is in statu nascendi en ook daar ontdekt men enkele gebouwen, uiteraard villa's. Boschlust is er nog niet, wel Bethanië, maar nog niet in de gestalte van het grote kinderkuis, zoals wij dat kennen van de prentbriefkaarten. Ik zelf heb Bethanië nooit gezien, maar het gebouw heeft gestaan tegenover het huidige busstation. De kaart van 1885 laat ons verder het ontwerp zien van een wegenstelsel, dat men kan beschouwen als de voorloper van het Transvaalpark.

Het Lapèrepark.

Die voorloper werd destijds het Lapèrepark genoemd. De heer Lapère woonde in het grote huis, dat nu nog staat aan de hoek Jagerlaan en Emmastraat, naast de verfhhandel van Kesler. Tot voor kort had ik nooit op dat herenhuis gelet, maar toen de heer De Klerk mijn aandacht erop vestigde, kon ik meteen zien, dat het hier inderdaad een huis uit de tweede helft der negentiende eeuw moest betreffen. Dergelijke huizen worden gekenmerkt door een rustige, massieve en vierkante bouw en zij zijn meestal witgepleisterd en donkergroen geschilderd. De woningen van omstreeks 1900 zijn spitser, drukker en kleuriger. In plaats van pleisterwerk ziet men hier rode stenen, hier en daar afgewisseld door ornamenten van meest gele steen. De heer Lapère was een vermogend man en bezat grond in de omgeving van zijn huis, die hij aan andere Zeistenaren verhuurde. Men sprak van de "eerpelvelden van Lapère". In 1898 richtten de bewoners van de Achterheuvel tot het gemeentebestuur het verzoek of hun straat voortaan Lapèrestraat mocht heten. Burgemeester en wethouders vonden die naam echter "minder wenselijk" en wilden de Achterheuvel met het oog op de komende jubileumfeesten Oranjestraat dopen. Daar

hadden de bewoners van de Achterheuvel echter bezwaar tegen omdat in Utrecht en Amsterdam die naam voorkwam "in de geringere buurten.....". Toen is het Emmastraat geworden.

Het tracé van 1885.

Zoals gezegd, komt op de topografische kaart van 1885 al een wegenstelsel voor op het terrein dat nu Transvaalpark heet.

Maar dit tracé vertoont minder wegen, anders-lopende verbindingen en nog geen woningen.

De latere Krugerlaan staat hierbij centraal en niets doet nog een lange en drukke Steynlaan vermoeden !

Een Gasweg ontbreekt ook, geen wonder, want de gasfabriek stond aan de Blikkenburgervaart, dichtbij de brouwerij.

Later is het tracé ingrijpend veranderd, en wel door twee omstandigheden.

In eerste plaats door de aanleg van de Centraal-spoor. Het station werd kort na 1900 in gebruik genomen.

En verder door de verplaatsing van de gasfabriek "tot ver buiten de bebouwde kom", dat wil zeggen naar het huidige terrein. Toen ontstond ook de Gasweg als verbinding tussen fabriek en station.

Op de kaart van 1885 werd met deze gebouwencomplexen, die uiteraard veel ruimte in beslag namen, nog geen rekening gehouden.

Uit welke wegen bestond nu het oorspronkelijk tracé in het Lapèrepark?

We beginnen bij de Van Doornweg, die kennelijk al was aangelegd en waaraan slechts één huis stond. Deze straat was al ontstaan en vernoemd voordat de Transvaalbuurt zijn straatnamen kreeg. Naar de heer De Klerk mij vertelde was Van Doorn een gemeentewerkman.

De Krugerlaan was in dit wegenplan de voornaamste oost-west-verbinding.

Een tweede oost-westverbinding liep tussen De Wetlaan en Bothalaan. De derde oost-westverbinding

ging van de Kritzingerlaan over het stationsterrein richting hervormde kerk.

Aleen de Krugerlaan is in dit gedeelte van het plan gerealiseerd.

Er waren vier noord-zuidverbindingen.

De eerste begon even westelijk van het punt waar de Krugerlaan de Steynlaan ontmoet, sneed vervolgens de De Wetlaan om daarna de oost-westverbinding te ontmoeten.

De tweede liep in het verlengde van de Joubertlaan, sneed de Steynlaan en volgde verder de Kritzingerlaan.

De derde werd gevormd door de Costerlaan en sneed daarna de De Wetlaan en Bothalaan om tenslotte De la Reylaan te volgen.

De vierde was de Cronjélaan, die de Steynlaan sneed en verder tot ongeveer de spoorlijn pal noordwaarts liep.

U zult wel begrepen hebben, dat ik bij deze uiteenzetting telkens namen heb genoemd van straten, gebouwen en dergelijke, die in 1885 nog niet bestonden. Maar er was geen andere manier om u de situatie duidelijk te maken. Voor het overige verwijs ik naar het kaartje (pagina 11).

Conclusies.

Ik wil het eerste deel van dit artikel eindigen met enkele conclusies.

Het meest opvallend in het tracé van 1885 is het ontbreken van de Steynlaan.

Het ontstaan van station en gastabriek is kenmerkend de oorzaak geweest niet alleen van de Steynlaan zelf, maar ook van de onderbreking der noord-zuidverbindingen, die aanvankelijk als ononderbroken doorlopend waren gepland.

Het zal u nu ook duidelijk zijn, waarom de Cronjélaan ophoudt bij de Steynlaan, waarom de Scheeperslaan is gecreëerd en waarom de De la Reylaan eindigt met een buiging naar het westen.

Het antwoord ligt voor de hand: de terreinen van de gastabriek en het station stonden de realisering van het oorspronkelijke plan in de weg.

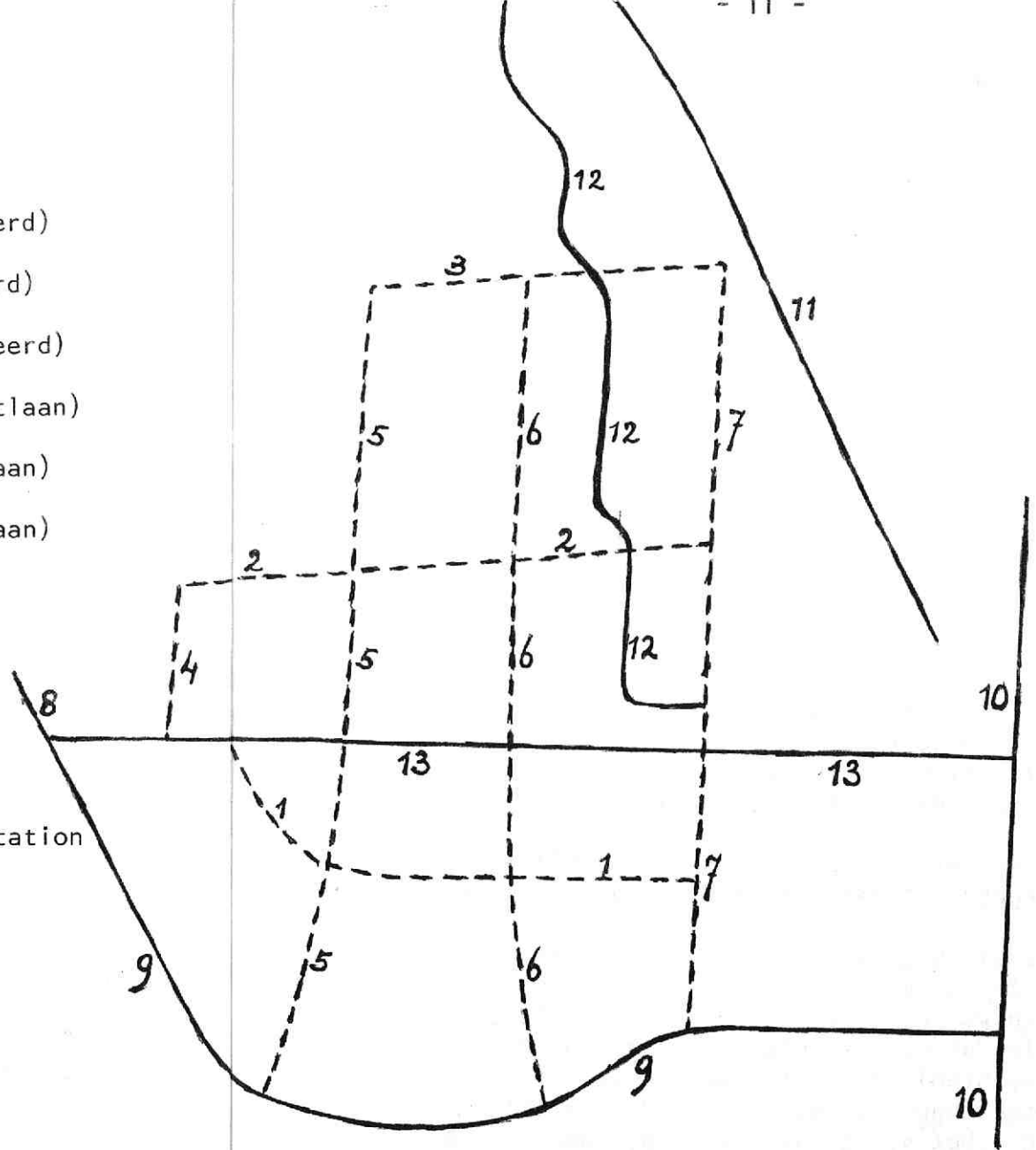
H. Emmer.

Literatuur over Zeist.

- Hier is een nieuwe serie titels van publicaties, Zeist betreffende, als vervolg op het lijstje, dat in ons Bulletin, 11,1972, pag. 79 en 80 verscheen
- Damsté, P.H.: De Uithof. Jaarboekje van Oud-Utrecht, 1968;p.143-162.
- Heupers, E.: De winterstruycken. Maandblad van Oud-Utrecht, 32, 1959; p.76-78.
- Raven, M.: Fornhese, Hees en de Nonnengroepen. Maandblad van Oud-Utrecht, 30, 1957; p.9-11.
- Idem : De kooi en de winterstruiken. Maandblad van Oud-Utrecht, 32, 1959; p.114.
- Hoogenhuyze, H.L.L. van + Grapendaal, W.; Zeist in oude ansichten. Zaltbommel. 1968; 160 pp.
- Damsté, P.H.: Het Huis ter Heide. Maandblad van Oud-Utrecht, 44, 1971; p.62-65.
- Martin, H.: De ontdekking van een oude rivierschoeiing bij het postkantoor te Zeist. Zeist. 1954; 6 pp.
- Pleines, Ch.: De zeepindustrie in beeld,Den Dolder. 1914; 46 pp.
- Smedes, E.: De pyramide van Austerlitz. Tijds.v.Geschiedenis, 57, 1942; p.158, 310.
- Frederiks, P.J.: De pyramide van Austerlitz. Amersfoort. 1895; 55 pp.
- Bakker Schut, P.: De stedenbouwkundige beteekenis der groenvoorziening. Gemeentebestuur, mrt. 1942; p. 108-111.
- Mignon, J.H.: Het kamp van Zeist. Boon's Magazijn, 5, 1901; p.236.

Dr.K.W. Galis.

- 1. eerste oost-westverbinding (Krugerlaan)
- 2. tweede oost-westverbinding (niet gerealiseerd)
- 3. derde oost-westverbinding (niet gerealiseerd)
- 4. eerste noord-zuidverbinding (niet gerealiseerd)
- 5. tweede noord-zuidverbinding (begint Joubertlaan)
- 6. derde noord-zuidverbinding (begint Costerlaan)
- 7. vierde noord-zuidverbinding (bgint Cronjélaan)
- 8. Bergweg
- 9. Jagerlaan
- 10. Slotlaan
- 11. spoorlijn
- 12. grens van de terreinen van gasfabriek en station
- 13. Steynlaan

Het tracé in het Lapèrepark 1885.

Verslag van de Conservator van de Van der Poll-
stichting over de periode 1-11-1971 tot 1-11-1972.

Was in vorige verslagperiode het vele ongeordende materiaal grotendeels in het reine gebracht; na het overlijden van de heer W. Grapendaal - die als archivaris zoveel werk verzette voor onze stichting (vooral ook wat de correspondentie betrof) - kwamen uit diens mappen met aantekeningen, brieven, etc. nog diverse publicaties te voorschijn. Deze zijn thans opgenomen in de bibliotheek, welke geheel genummerd is en waarvan de reeds bestaande catalogus zojuist is voorzien van een eerste supplement. Niettemin toont de knipselverzameling - welke dus in de diverse bibliotheek-mappen moet worden ondergebracht - een achterstand van ongeveer 5 jaren; het ligt in mijn bedoeling, deze achterstand - met hulp van mijn echtgenote - geheel in komend verslagjaar weg te werken.

De prentbriefkaarten-collectie is in orde gehouden; momenteel zijn er 1636 van die kaarten in het archief (in twee nieuwe dozen).

Ook de verkoopvoorraad aan publicaties en dergelijke van onze stichting is geordend en up to date geteld; in onderwerpelijk tijdvak is voor ruim f 100,-- aan stichtingsuitgaven verkocht.

Een deel van het zogenaamde schadus-archief is reeds overgebracht naar het gebouw van Openbare Werken.

Na deze tamelijk gunstige punten volgt een en ander in mineur. Zo is nog maar weinig gedaan aan het reorganiseren van de historische en topografische atlas (vele "nieuwe" foto's bv. liggen op "inpassing" te wachten). Ook het bewerken van de Van de Poll-nalatenschap kwam nauwelijks van de grond. Eén wens uit het vorige jaarverslag, namelijk het aanschaffen van een metalen kaartenkast ten behoeve van de kaartenverzameling, ging gelukkig einde november 1972 in vervulling. De kaarten zelf, hoewel een begin is gemaakt met de catalogisering, die-

nen echter nog ge- en hernummerd te worden. Met dankbaarheid moge vermeld worden de schenking aan de Van de Poll-stichting van diverse voorwerpen, boekjes, boeken, prentbriefkaarten, enz.; een en ander werd beknopt vermeld in ons Bulletin. De gever/geetsters wordt hierbij nogmaals dank gebracht. Ook informaties, schriftelijk en mondeling, werden ontvangen; maar eveneens verstrekt. Bijvoorbeeld aan de heer Laane (Bergen op Zoom) over brandplaatjes, de heer Damsté (De Bilt), de heer Bakker (Zeist) over wandversiering in Oud-London, mevr. Prins-Schimmel over de Oude Kerk-toren, de heer Sluyterman van Langeweyde (Essen) over Schaerweijde c.a., de "Prinsenhof" (Delft) over tentoonstellingsmateriaal, het Rijksarchief (Utrecht), e.a. en aan bezoekers aan de Family Fair alhier (waar wij een bescheiden stand hadden). En aan in totaal 109 bezoekers aan onze stichting in het Slot (sommigen kwamen verscheidene malen, zoals een drietal kwekelingen, een achttal leerlingen met onderwijzers van "Veldheim"). Veel van deze werkzaamheden werd voorheen gedaan door wijlen de heer Grapendaal - zoals deze bijvoorbeeld ook artikeltjes verzorgde voor het verenigingsblad "De Kroost". Schrijver dezes mist de heer Grapendaal zeer, zowel in het gemeenschappelijk werk als om zijn gezelschap. Grote hulp, in velerlei opzicht, ondervond rapporteur van de heer L. Visser, waarvoor ik hem op deze plaats nog eens wil danken. Ook ditmaal eiste het redactiewerk ten behoeve van onze Bulletin-nummers veel werk. Hoewel dit werk met genoegen werd en wordt gedaan, moet ondergetekende toch verzoeken, voor een zekere tijd een ander deze functie te laten waarnemen; al zal hij gaarne bijdragen ter publicatie blijven leveren. Zoals het vorig jaar werd aangekondigd is thans een doorlopende pagina-nummering ingevoerd, terwijl ook enige malen foto-pagina's werden toegevoegd (in juni en in december a.s.).

Tenslotte een persoonlijk woord: ondergetekende wil gaarne, mede namens zijn echtgenote, nogmaals de Raad van Beheer van de Van de Poll-stichting danken voor de prachtige boeken, hem geschonken ter gelegenheid van zijn huwelijk in september j.l.

Dr. K.W. Galis.

Ultrajectum.

In het voorjaar van 1972 werd enige correspondentie gevoerd met de heer A.P.C. Laane, woonachtig te Bergen op Zoom en werkzaam in het verzekeringswezen, die als hobby zogenaamde brandplaatjes verzamelt. Over deze plaatjes en de in zijn bezit zijnde exemplaren schreef de heer Laane onder anderen in de "Vraagbaak voor het Assurantiewezen", 40,1970/71, nr. 52 en 41,1971/72, no. 1 (dec. 1970 en jan.1971). Een fraai geïllustreerd artikel, waaraan we het volgende ontleen.

In de 18e en 19e eeuw - en soms nog in de 20e - werden op vele woningen brandplaatjes aangebracht, waaruit men kon opmaken bij welke maatschappij de bewoner of eigenaar was verzekerd. In ons land trof men vele Belgische plaatjes aan; verklaarbaar, aangezien vóór 1830 vnl. maatschappijen uit de zuidelijke Nederlanden op het gebied van schadeverzekering werkzaam waren. Nadien begonnen ook de Nederlanders zulke maatschappijen op te richten, bv. de N.V. 's Hertogenbossche Brandwaarborg Maatschappij (1841), De Groninger Brandwaarborg Maatschappij (1890), al waren er wel oudere, zoals de N.V. Haagse Assurantie Compagnie (1805).

Natuurlijk kende men zulke verzekeringen en bijbehorende brandplaatjes ook in andere landen, b.v. in Zwitserland, België, Engeland (daar waren ze al in 1684 - en daarvoor? - in gebruik).

Nu was de heer Laane eigenaar geworden van een zinken plaatje, 15½ cm hoog en 19½ cm breed, waarop vermeld staat: bovenaan: Ultrajectum - onderaan:

Zeijst - met tussen deze woorden een wapen. Dit brandplaatje is afkomstig van de Algemeene Brandwaarborg- en Verzekeringsmaatschappij "Ultrajectum", gevestigd in Zeist. Het wapen is het wapen van de provincie Utrecht (Ultrajectum=Utrecht), zoals dat vóór 1858 bestond, want toen werd als hartschild toegevoegd het wapen van de stad Utrecht. Hier hebben wij dus een schild, in vieren gedeeld, met (heraldisch gezien) boven rechts en onder links het kruis van het bisdom Utrecht, terwijl boven links (beschadigd) en onder rechts de leeuw van het graafschap Holland staat (zie afb.). Wat weten wij van deze maatschappij? Niet zo veel. Blijkbaar is zij opgericht vóór 1858; in 1862 verkeerde zij in grote financiële moeilijkheden, maar in de Staatscourant van 19 november 1864, no. 275, werd een statutenwijziging opgenomen en scheen alles weer normaal, terwijl op de Beurzen de aandelen weer werden verhandeld. In 1865 evenwel werd tot liquidatie van "Ultrajectum" besloten. Het kantoor van de maatschappij was gevestigd aan de 1e Dorpsstraat, op de hoek van de Waterigeweg, waar dus nu het pand van het voormalige hotel Munzert te vinden is. In het deftige dorp Zeist wekte in die jaren deze assurantiemaatschappij echter de nodige beroering. Wat was het geval? De toenmalige burgemeester van onze gemeente, mr. W.D.F. Schas (als zodanig benoemd bij kon. Besluit van 7 mei 1850, no. 60) was betrokken bij deze maatschappij en toen de zaak scheef ging, kondigde hij in de gemeenteraadsvergadering van 9 december 1862 aan, dat hij "door de omstandigheden, waarin hij door de Maatschappij "Ultrajectum" gekomen is, zich verplicht gezien heeft, zijn ontslag als Burgemeester aan Z.M. den Koning te vragen". Door de gemeenteraad werden een aantal verzoekschriften verzonden om de heer Schas niet te ontslaan uit zijn functie (als burgervader had hij zeer verdienstelijk werk gedaan), waarop inderdaad bij kon. Besluit de burgemeester opnieuw werd benoemd (januari 1863). Evenwel, tijdens de raadszitting van 15 juni 1863 deelde de

heer Schas mee, dat hij wederom ontslag uit zijn ambt had aangevraagd en hield hij zijn afscheidsrede. Hetgeen gebeurd was drukte hem te zwaar en vond hij onverenigbaar met zijn positie als eerste burger van zijn gemeente. Hij was toen 42 jaren oud en 13 jaren burgemeester van Zeist geweest. Hierna is hij verdwenen uit onze gezichtskring; evenals kort nadien "Ultrajectum".

Dr. K.W. Galis.

Uit het op de pagina's 17 t/m 20 overgenomen gedeelte van het verslag van de toestand der gemeente Zeist over 1891 blijkt, dat behalve de nijverheid en de handel, ook de Zeister scheepvaart nog een heel bescheiden rol speelde in onze gemeente.

L. Visser.

I. Opgaaf der fabrieken binnen de gemeente en van derzelver toestand in het jaar 1891.

Soort der fabrieken.	Namen der eigenaars.	Getal arbeiders.		Beweegkracht.	Stoom ketels.		Ketels.		Aanmerkingen.
		M.	V.		Paardenkracht.	Getal.	verwarmend oppervlak		
							□	m.	
Bierbrouwerij	F. M. Ingenhouz.	5	»	»	»	2	4	»	2 snelpersen.
Boekdrukkerij	C. Avis Jzn.	14	»	»	»	»	»	»	
Fayence kachels- en ornamentenfabriek .	P. Martin, firma Martin & Co.	14	»	»	»	»	»	2	
Gasfabriek	Gemeente Zeist	7	»	»	»	»	»	3	
Houtdraaijerij. . . .	J. v. d. Brink Jr. (tevens timmerman)	26	»	stoom	4	3	4	3	»
Kina wijn en eikel cacao-fabriek	Kraepelen & Holm.	4	»	»	»	»	»	1	3 stellen steenen.
Koornmolen	H. D. Schuurman.	2	»	wind	»	»	»	»	
Koornmolen en lijn-koeckenfabriek. . . .	G. van den Brink.	4	»	stoom	1	20	1	14	»
Koorn- en moutmolen	Deetman.	2	»	wind	»	»	»	»	4 stellen steenen.
Kunstmineraalwaterfabriek.	Strietman.	2	»	»	»	»	»	»	1 handdraaimachine.
Linnen en katoenenbandfabriek	C. W. Anton & Co.	48	»	stoom	1	12	2	51	»
Metaalgieterij	L. W. R. Schütz.	36	»	»	»	»	»	2	2 kuipen, ieder van 800 en 1 kuip van 1200 liter inhoud.
id.	W. van Dijk Phz.	4	»	»	»	»	»	1	
Snelzajmnerij	H. H. Liefriuk.	1	»	»	»	»	»	»	
Stoomwasscherij . . .	Burger.	22	3	id.	6	8	1	14	»
id.	A. van Melsen.	3	1	id.	2	6	2	4,9	»
Zeepziederij	A. J. de Bruijn, firma gebr. van der Veer en van Klooster	4	»	»	»	»	2	»	1 ketel van 45.48 h.l. en 1 van 112.20 h.l.

Verder bevindt zich nog in deze gemeente:

eene stoommachine van 3 paardenkracht, dienende tot het pompen en verwarmen van water voor het gebruik der baden in de Zeister wasch- en badinrichting alhier.

II. Opgaaft van de voornaamste ambachten, benevens van het getal der daarbij gebezigde arbeiders:

Soort van ambachten.	Aantal van iedere soort.	GETAL ARBEIDERS.			
		VOLWASSENEN.		KINDEREN.	
		M.	V.	M.	V.
Bleekers	4	7	31	"	3
Bloemkwekers	5	7	"	"	"
Boekbinders	3	5	"	1	"
Brood-, koek- en banketbakkers	22	24	"	9	"
Handschoenmakers	1	"	"	"	"
Horlogemakers	4	"	"	1	"
Huisschilders en glazenmakers .	7	45	"	7	"
Huis- en rijtuigschilders	1	2	"	"	"
Kamerbehangers en stoffeerdere	5	11	"	2	"
Kleermakers	6	12	"	5	"
Koper- en blikslagers	5	10	"	2	"
Kuipers	1	1	"	"	"
Kunstdraaiers	1	"	"	"	"
Loodgieters en loodenpompen- makers	3	11	"	"	"
Mandenmakers	2	"	"	"	"
Metselaars	6	43	"	"	"
Parapluiemakers	1	"	"	"	"
Photografen	1	"	"	"	"
Pompenboorders	2	1	"	"	"
Porceleinschilders	1	"	"	"	"
Rietdekkers en rietmattenma- kers	1	"	"	"	"
Schoenen- en laarzenmakers . .	10	14	"	6	"
Schrijnwerkers	5	7	"	1	"
Sigarenmakers	2	"	"	"	"
Slachters, slagers en vleesch- houwers	7	8	"	2	"
Smeden	5	19	"	6	"
Steenhouwers	2	3	"	"	"
Stoffenververs	1	"	"	"	"
Stucadoors	1	"	"	"	"
Suikerballenmakers	1	"	"	"	"
Timmerlieden	8	54	"	4	"

Soort van ambachten.	Aantal van iedere soort.	GETAL ARBEIDERS.			
		VOLWASSENEN.		KINDEREN.	
		M.	V.	M.	V.
Tuiniers voor particulieren	10	"	"	"	"
Verlakkers	1	"	"	"	"
Wagenmakers.	2	6	"	2	"
Zadelmakers	1	2	"	"	"
Zadelmakers en kamerbehandelers	7	15	"	4	"

Omtrent het invoeren van nieuwe werktuigen of verbeteringen bij het fabriek- of ambachtswezen kunnen geene mededeelingen gedaan worden.

Tentoonstellingen van fabrieksnijverheid werden in het afgelopen jaar niet gehouden.

Krachtens de wet van 2 Juni 1875 (staatsblad no. 95), zijn door burgemeester en wethouders de navolgende vergunningen verleend:

Voor eene bakkerij aan L. A. van Beusekom, wijk G no. 82*a*.

Voor eene bewaarplaats van petroleum aan J. Meerdink, wijk B no. 13.

Voor eene brood- en beschuitbakkerij aan M. Spijkhoven, wijk D no. 408*c*.

Voor het plaatsen van een 2e stoomketel ten behoeve der waterleiding aan A. A. H. Boissevain, wijk G no. 36.

Voor het verplaatsen der smederij met noodstal aan de directie der Stichtsche-tramwaatschappij, wijk B no. 3124.

Voor het wederoprichten zijner bakkerij aan C. A. Stoové, wijk A no. 65.

Voor het oprichten eener bakkerij aan G. M. Luiting, wijk DD no. 135*a*.

Voor het plaatsen eener stoomketel in de wasscherij aan A. van Melsen, wijk C no. 44*a*.

Voor een koffiestroopfabriek aan G. A. J. Martare, wijk D no. 243*a*.

Voor eene chemische ververij en wasscherij van H. Kuhlmeijer, wijk A 198.

III. *Handel en scheepvaart.*

a. Handel.

Markten worden alhier niet gehouden.

De groot- en kleinhandel en de winkelnering in deze gemeente waren bevredigend.

In het afgelopen jaar waren alhier acht buitenlandsche en groothandelaren.

Deze handel werd hoofdzakelijk gedreven met Engelsche en Duitsche handelshuizen in steenkolen, vlas, wol, garens, linnenband, passementen, z.g. Zeister knopen, manufacturen, kina la Rôche, asthmacigaretten, salmiak-pastilles, eikel-cacao, enz.

Er werden in het afgelopen jaar alhier 128 personen aangetroffen, die het beroep van binnenlandsch koopman in het klein uitoefenden, terwijl 26 personen als inlandsch kramer waren ingeschreven.

De winkelnering werd alhier uitgeoefend door 154 personen, waaronder evenwel verscheidenen, wier eigenlijk hoofdberoep een ander is.

b. Scheepvaart.

De scheepvaart is hier zeer gering en dient alleen tot het vervoer van goederen, brandstoffen en bouw-materialen.

De 12 alhier tehuisbehoorende vaartuigen bevatten eenen gezamenlijken inhoud van 90 tonnen, waaronder 1 van 16 tonnen.

Het ontstaan van het Transvaalpark (2)

1. De situatie omstreeks 1900

In mijn vorige artikel heb ik U een en ander verteld over het Lapèrepark, dus over het gebied, waarin later het Transvaalpark is ontstaan. Ik was ongeveer gekomen tot het jaar 1902, toen er een nieuwe topografische kaart verscheen. Er is dan heel wat veranderd. Het spoorwegstation komt erop voor. De gasfabriek staat er ook, maar later zullen er nog gebouwen bijkomen. Er is nog geen Boulevard of Schaerweyder Parklaan; de Dalweg moet nog ontstaan en de Berkenlaan is niet meer dan een recht pad zonder huizen.

De Jagerlaan vertoont nu een behoorlijke bebouwing. Het Transvaalpark heeft zijn naam gekregen en zijn straten dragen ook reeds de namen, die ons nu zo vertrouwd zijn geworden. Maar in de nieuwe wijk zijn nog maar weinig woningen, behalve in de Costerlaan, die al is volgebouwd, maar dan ook zeer dicht bij de bebouwde kom ligt. Ook de Van Doornweg heeft nu verscheidene huizen. Opvallend is tenslotte, dat de Gasweg op de kaart voorkomt.

2. Het raadsbesluit van 1901

Op 19 maart 1901 viel het raadsbesluit, waardoor het Transvaalpark ontstond en zijn straten de namen kregen van belangrijke figuren uit de Boerenoorlog. De tekst werd mij ter beschikking gesteld door de heer L. Visser.

De gemeenteraad besloot op voorstel van B. en W. het Lapèrepark een andere naam te geven. Het werd Transvaalpark. De daarin aan te leggen wegen zouden de volgende namen dragen: Gasweg, Torenlaan, Costerlaan, Krugerlaan, Steynlaan, De Wetlaan, Bothalaan, Cronjélaan en Joubertlaan.

De Torenlaan bestond al, maar ook het verlengde

zou Torenlaan heten. Dit laatste is niet doorgegaan. Op voorstel van een der raadsleden besloot men de namen Torenlaan en Gasweg te doen vervallen en die te vervangen door de namen van nog twee boerengeneraals: Herzog en Kreusinger. De Herzoglaan is er nooit gekomen en met Kreusinger werd kennelijk Kritzinger bedoeld. De naam Gasweg bleek niet te verdringen en heeft zich - als ik hiervoor een beeld mag gebruiken - langs buitenwettelijke paden een weg gebaand.

De meeste van al deze namen zijn ons ouderen nog zeer goed bekend.

Dat geldt in de eerste plaats voor de politici Kruger, president van Transvaal, en Steyn, president van de Vrijstaat. De andere namen behoren alle aan de militaire leiders der Boeren. Cronjé en Joubert waren al vóór 1899 vermaard, en wel door de rol die zij hebben gespeeld in de Transvaaloorlog van 1877-1881. Botha, De la Rey en De Wet kregen grote bekendheid in de Boerenoorlog, eerst als generaals en daarna als guerrillastrijders. Minder historische bekendheid hebben Coster, Kritzinger en Scheepers gekregen, ofschoon hun namen destijds wel veel genoemd zullen zijn. Trouwens, Scheepers en De la Rey komen in het raadsbesluit van 1901 nog niet voor.

3. Het ontstaan van de Steynlaan

Wat tegenwoordig Steynlaan heet, bestond vóór 1908 uit drie gedeelten, te weten:

1. de Gasweg, lopende van station tot gasfabriek,
2. de Steynlaan, van de gasfabriek tot het punt, waar de Krugerlaan uitkwam,
3. het laatste stuk van de Krugerlaan, zich uitstreckende van de toenmalige Steynlaan tot aan de Bergweg.

In december 1907 stelden B. en W. vóór het laatste stuk van de Krugerlaan te verbreden en te bestra-

ten en dit Steynlaan te noemen.

De eigenaar van het hoek-perceel Krugerlaan-Bergweg, de heer T. van Ee, vormde voor die verbreding nog een obstakel. Hij bezat namelijk een schuur, die in de weg stond. In 1908 is deze moeilijkheid opgelost.

De heer Van Ee kreeg een schadevergoeding van f 300,--.

De eigenlijke Steynlaan was toen al verbreed. Eveneens in 1908 werd besloten de naam Gasweg te doen vervallen en de gehele verbinding van het stationsplein en de Bergweg Steynlaan te noemen.

Mijn indruk is dat men destijds de Krugerlaan heeft bedoeld als de hartader van het Transvaalpark. Die lag ook veel dichterbij de bebouwde kom dan het duo Gasweg-Steynlaan.

Maar de snelle groei van de bevolking, gepaard gaande met de stichting van gasfabriek en spoorwegstation, heeft ertoe geleid, dat niet de laan van de president van Transvaal, maar die van zijn collega uit de Vrijstaat met de eer is gaan strijken. De wegen der historie zijn niet altijd doorgrondelijk.

4. De ontwikkeling sinds 1902

Hiervoor hebben wij de beschikking over de topografische kaarten van 1906, 1913, 1916 en 1927. Ten zuiden van de Steynlaan werd het Transvaalpark snel volgebouwd.

Ten noorden van die verbinding ziet men op de kaart van 1906 al dezelfde strepen als op die van 1913 en 1916. Dat duidt op een aaneengesloten bebouwing, zoals men die nog duidelijk kan waarnemen aan de langgerekte huizenrijen met platte daken in Bothalaan en De Wetlaan.

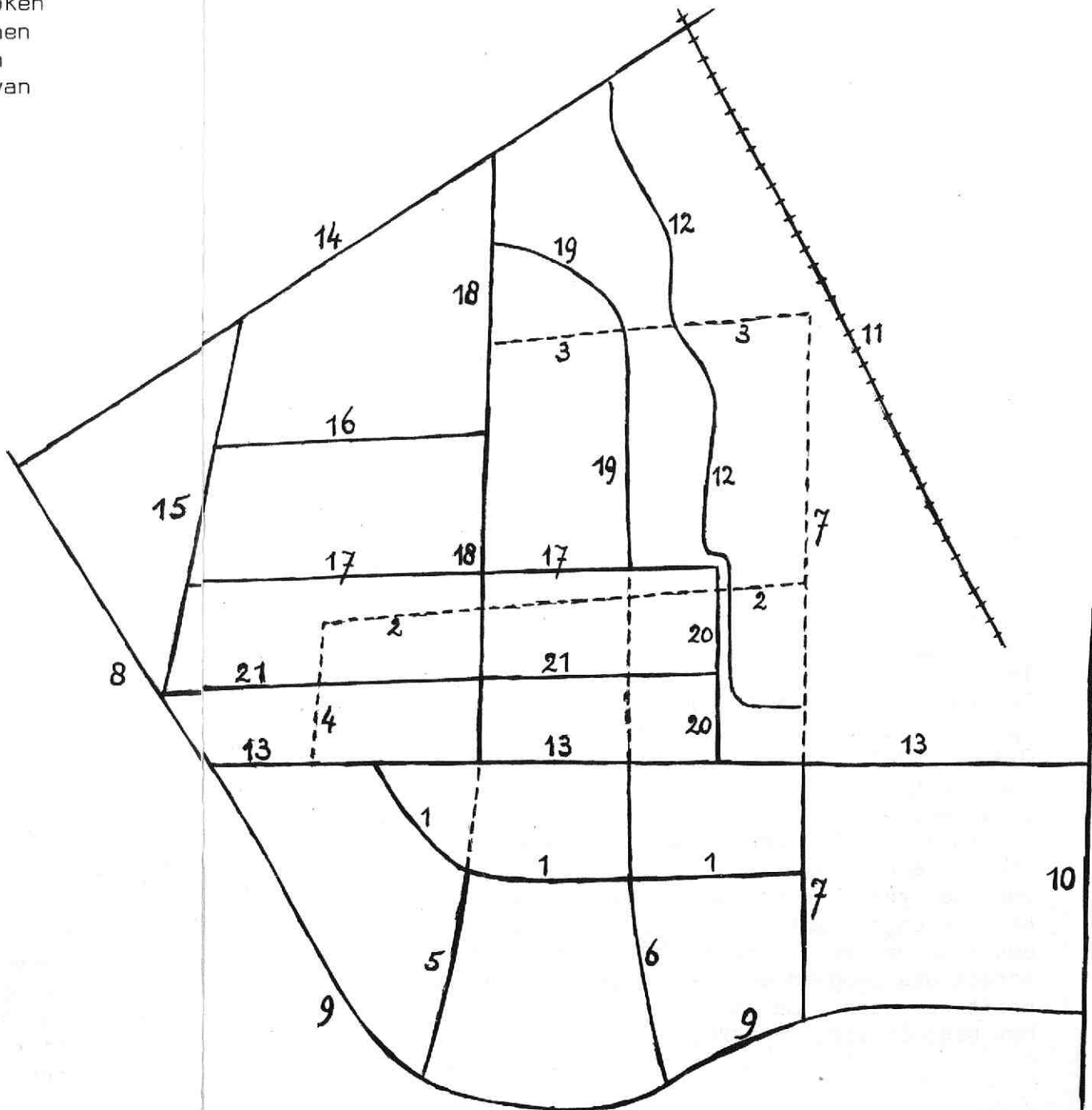
Ik heb echter reden aan te nemen, dat de kaart van 1906 hier een bebouwing aangeeft, welke nog niet was gerealiseerd, maar waarvoor wel de plannen reeds vaststonden.

In het nevenstaande kaartje stellen de ongebroken lijnen de huidige straten voor. De stippellijnen duiden de niet-gerealiseerde gedeelten aan van het tracé-1885. Eventueel kunt U het kaartje van het vorige bulletin erbij houden.

- 1. Krugerlaan
- 2. zie kaart vorig bulletin
- 3. idem
- 4. idem
- 5. Joubertlaan
- 6. Costerlaan
- 7. Crpnjélaan
- 8. Bergweg
- 9. Jagerlaan
- 10. Slotlaan
- 11. spoorlijn
- 12. grens van de terreinen van gasfabriek en station
- 13. Steynlaan
- 14. Dalweg
- 15. Berkenlaan
- 16. Minckelerslaan
- 17. Bothalaan
- 18. Kritzingerlaan
- 19. De la Reylaan
- 20. Scheeperslaan
- 21. De Wetlaan

Het Transvaalpark

De onderbroken lijnen stellen het niet-gerealiseerde deel van het oorspronkelijk tracé voor.

Na de eerste wereldoorlog is het Transvaalpark volgebouwd. Dit komt duidelijk naar voren op de topografische kaart van 1927. Toen was ook de Mincklerslaan gecreëerd, die ruimtelijk tot het Transvaalpark behoort, maar de naam draagt van een natuurkundige.

5. Het ontstaan van de Scheeperslaan en De la Reylaan

Gelijk ik in mijn eerste artikel al opmerkte, is het niet zover gekomen, dat de Steynlaan wordt gesneden door verbindingen noord-zuid.

Wel komen links en rechts zijstraten op de Steynlaan uit, maar niet in elkaars verlengde. De belangrijkheid van deze drukke straat heeft de loop der andere wegen als het ware dwingend bepaald.

Zo zou de Cronjélaan, die de Torenlaan voortzet, aanvankelijk de Gasweg snijden en daarna het terrein van de gasfabriek zelf.

Dit kon uiteraard geen doorgang vinden. Als compromis heeft men toen dichterbij de Kritzingerlaan de Scheeperslaan aangelegd.

Die is echter maar kort, omdat ook hier het terrein van de gasfabriek de pas afsneed.

Tot slot nog een enkel woord over De la Reylaan. De naam komt in het raadsbesluit van 1901 niet voor. De straat zelf heette jarenlang Bothadwarsstraat. Die was toen korter en liep nog niet met een boog naar de Kritzingerlaan. Toen dit in de twintiger jaren wel het geval werd, vonden de bewoners, dat hun straat een mooiere naam moest hebben. Zij stelden aan B. en W. voor: "Pretorialaan", maar dat vond het gemeentebestuur onlogisch. Het moest weer een boerengeneraal zijn en toen viel vanzelf de aandacht op de meest bekende figuur, naar wie nog geen straat was genoemd en die men in 1901 waarschijnlijk heeft vergeten : De la Rey.

Het besluit viel in 1928.

H. Emmer

HONDERD JAAR "BETHANIË"

W. van Oosterwijk Bruyn

Het is een goede gewoonte wat extra aandacht te besteden aan een honderdjarige en daarom in dit bulletin het een en ander over "Bethanië", het oudste kinderherstelingsoord van ons land. Het was de heer Willem van Oosterwijk Bruyn, die de stoot gaf tot de oprichting.

Mede-oprichters in 1873 waren: ds en mevrouw Nahuys, de heer en mevrouw Kuytenbrouwer, mevrouw Voûte, de heer Hoffmann en mevrouw Van Oosterwijk Bruyn.

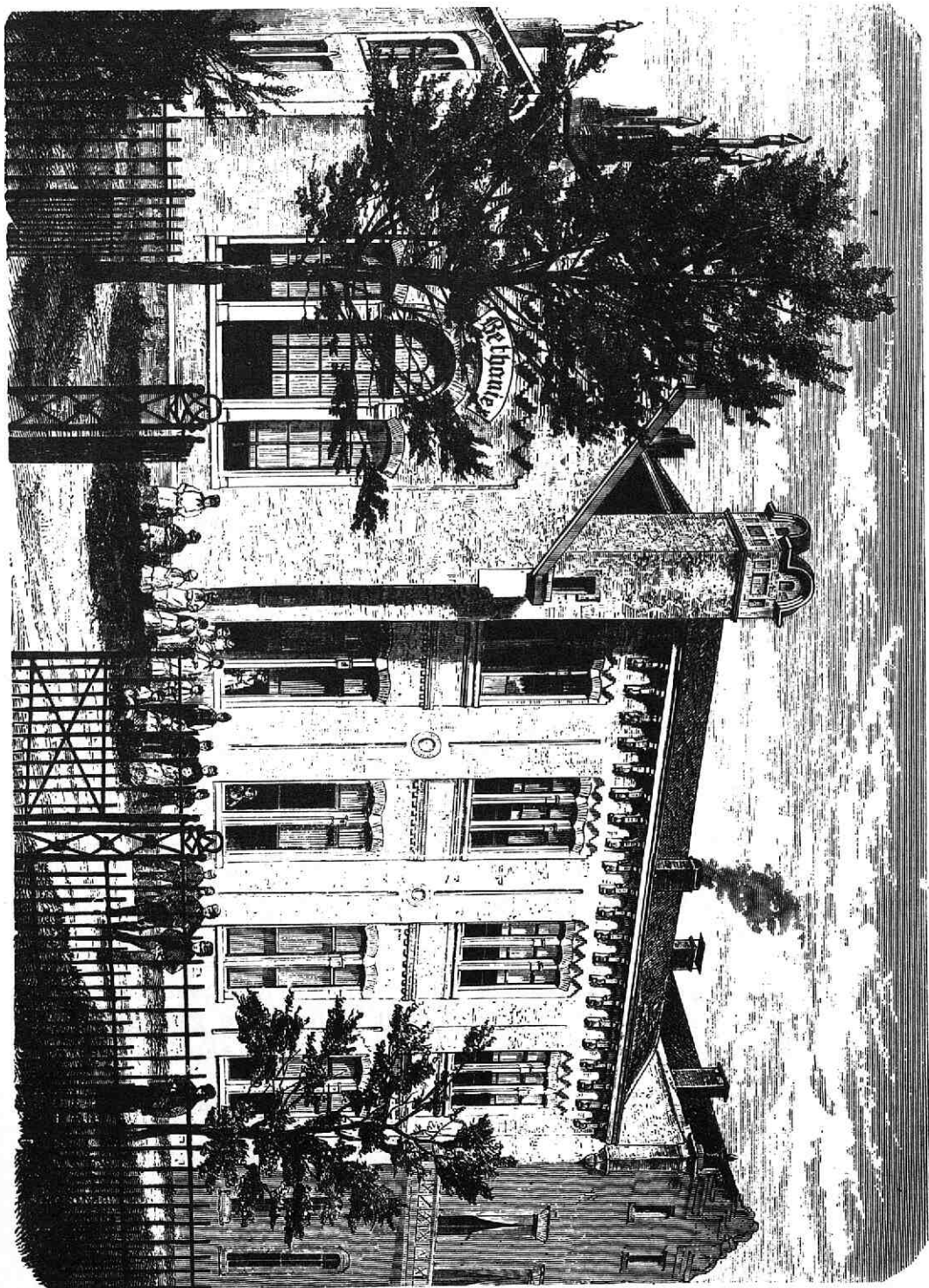
In de weekbode van 1 maart 1873 vinden we de eerste berichten over de oprichting van het medisch kindertehuis "Bethanië".

Blijkens de statuten van de nieuwe stichting was het doel:

"door ziekte, ongezond klimaat of andere oorzaken verzwakte en tevens behoeftige kinderen van 4 tot 12 jaar, die tot herstel van gezondheid de buitenlucht en versterkend voedsel nodig hebben op te nemen".

In hetzelfde artikel lezen we, dat reeds alles voorhanden was wat nodig was, t.w. een droge gezonde lucht, de versterkende geur der dennenbossen en een ruime lokaliteit van het niet gebruikte gedeelte van het protestantse weeshuis aan de Slotlaan.

(zie pagina 28)

„REHABEANT“ HERSTELLINGSOORD VOOR VERZWAARDE KINDEREN TE ZEIST.

BETHANIË.

Bij den ondergeteekende zijn na de laatste opgave in dank ontvangen de navolgende giften en inschrijvingen ten behoeve van Bethanië.

Voor het fonds van aanbouw en inrichting:

Van Jonkvrouwe F. te G. f 25.—, M. C. B. te G. f 10.—.

Voor verpleging in eens:

Van Mevr. J. te R. f 10.— N. N. te B. f 35.—.

Voor verpleging jaarlijks:

Van H. C. B. te U. f 10.—, Wed. d. B. te Z. f 2.50, M. M. K. te Z. f 2.50, W. C. H. te Z. f 5.—, M. C. B. te G. f 3.—, Dames v. d. B. te G. f 5.—, Wed. J. C. L. v. d. B. te A. f 5.—, Jonkvr. T. v. Z. te G. f 5.—, J. B. te R. f 2.50, Mevr. J. H. N. J. te A. f 10.—

N. J. A. C. HOFFMANN,

Penningmeester.

Rectificatie. In het vorig. nummer staat de handdoeken en droogdoeken zijn van Jufvr. T., dit moet zijn van Mej. E.C.V.S.Z.

Uit het bovenstaande bericht in de weekbode van maart 1873 blijkt, dat een groot aantal mensen onder de indruk was van de sociale nood van de kinderen in ons land. In vrijwel elk volgend nummer van de weekbode komen we dergelijke overzichten tegen.

We kunnen ons in 1973 moeilijk voorstellen dat eens op de Slotlaan koeien gehouden werden, maar toch wordt in de notulen van 1876 vermeld, dat de huisbewaarder voor eigen rekening een tweede koe kocht en voor 8 cent per liter melk aan "Bethanië" leverde. Uit de notulen van enkele jaren later blijkt echter, dat de vrouw van de huisbewaarder de melk "verwatert", waarna de toenmalige koloniearts dr Ermerius voorstelde de melk voortaan van de "Utrechtse Melkhandel" te betrekken.

Later blijken de koeien toch weer hun intrede gedaan te hebben, want in 1920 lezen we in het verslag van de secretaris, dat "5 koeien der vereniging moesten worden overgedaan, daar geen goede

weide meer voor ze gehuurd kon worden. Teneinde enigszins tegemoet te komen aan de voorziening in de voor den moestuin noodzakelijke bemesting werden, als voorheen, weder eenige varkens aangekocht, terwijl overigens kunstmest moest worden aangeschaft. Een milde geefster schonk zes kippen als fundament van het tegenwoordige hoenderpark".

Omdat in de jaren na 1873 voortdurend aanvragen voor de opname van kinderen moesten worden afgewezen, werd in 1882 besloten op een bosterrein buiten de bebouwde kom van Zeist een geheel nieuw gebouw te stichten, dat plaats bood aan 85 kinderen. Het nieuwe gebouw (zie pagina 31) werd in 1885 op de plaats van het huidige Bethaniëplein betrokken en gedurende + 45 jaar intensief gebruikt. Rond 1925 bleek deze huisvesting niet meer te voldoen aan de eisen des tijds, terwijl ook de gemeente Zeist zich dusdanig had uitgebreid, dat er geen sprake meer was van een bosterrein.

In het jaarverslag van 1925 lezen we "bovendien was het station vlak tegenover "Bethanië" gebouwd en van den rook der locomotieven hadden we duchtig last".

Het bestuur besloot iets geheel nieuws te stichten. Na langdurige onderhandelingen werd in 1930 overeenstemming bereikt met het college van burgemeester en wethouders over de verkoop aan de gemeente van het oude pand met terrein aan de Slotlaan en over de koop van een uitnemend gelegen bosterrein (weer) aan het eind van de bebouwde kom, aan de Verlengde Slotlaan te Zeist.

Op 5 mei 1931 werd het nieuwe koloniehuis "Bethanië" (zie pagina 32) feestelijk ingewijd.

Het aantal bedden bedroeg 62.

Maar de geschiedenis herhaalt zich.

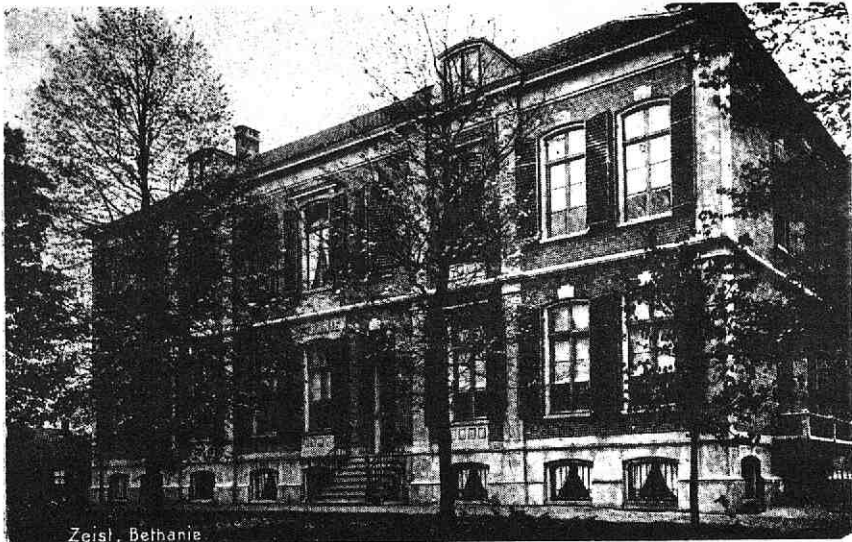
In 1968 besloot het bestuur op korte termijn te streven naar een geheel nieuwe huisvesting voor de kinderen.

De nieuwbouwplannen behelzen 2 keer 3 eenheden van

geschakelde kinderhuisjes, die loodrecht op elkaar staan.

Per huis zullen ongeveer 8 kinderen ondergebracht kunnen worden, waarbij het mogelijk is de moderne opvattingen omtrent de huisvesting van kinderen buiten het gezin in praktijk te brengen. Blijkens mededelingen van de economisch directeur, de heer A.N. Vroon, is het wachten alleen nog op de ministriële goedkeuring, terwijl het hele project in ruim een jaar gerealiseerd kan worden.

L. Visser

Milieu-vervuiling

130 jaar geleden, toen de Hervormden in Zeist kerk hielden bij de Broedergemeente, was er al het probleem van de kerkverontreiniging.

Henk de Jong citeert in het Gereformeerd Weekblad de kerkvoogden van toen : "Kerkvoogden voelen zich verplicht de predikanten uit te noodigen ten ernstigste tegen het zogenaamde pruimen van tabak, waarvan het uitwerpen dezer vuiligheid meestal het gevolg is, te waarschuwen. De collectanten worden verzocht bij het rondgaan hierop een wakend oog te houden, zullende diegenen, welke zich in het vervolg aan deze onwelvoegelijkheid schuldig maken, openlijk van den predikstoel aan de gemeente worden bekend gemaakt".

(overgenomen uit het blad ELK
der Evangelisch-Lutherse Kerk)

Huize "Schaerweyde"

Inleiding

Dit artikel is ontstaan naar aanleiding van 't bezoek, in het voorjaar van 1972, aan onze Stichting in het Slot door de heer en mevrouw Sluyterman van Langeweyde - wonende te Hessen-Heisingen in de Duitse Bondsrepubliek - om inlichtingen in te winnen over een voorvader, Bernardus Sluyterman. Deze was drost van Zeist geweest en zou hebben gewoond op "Schaerweyde". Enige correspondentie nadien bezorgde ons een foto van het portret van de drost, benevens enkele gegevens, welke in dit artikel zijn verwerkt, tezamen met materiaal uit het Rijksarchief te Utrecht (recht. archief Zeist, 1261), uit de Notulen van het Gerecht, en latervan de Gemeente, van Zeist, uit de Notulen van de Gereformeerde (Ned. Herv.) Kerk alhier, uit het eigen stichtingsarchief (vnl. 20e eeuws), enz.

Aan de noordzijde van de Utrechtseweg, onder no 75, schuin tegenover de Brink, staat de witte buitenplaats "Schaerweyde". De naam van dit buiten is een belangrijke in de geschiedenis van onze gemeente. Hij duidt er nl. op, dat ongeveer ter plaatse op de "weyde" - d.w.z. geen weiland, maar heide, heetveld - door de Zeister boeren vroeger het vee werd "geschaard".

De betekenis van dit woord vindt de lezer(es) in ieder goed nederlands woordenboek. Bijvoorbeeld: "scharen van vee: in een gemene weide, de schaarweide, brengen" 1). Het was een zeer verbreid in zwang zijnde term, bv. in het Gooi, in Friesland 2) en in Hattem 3).

Opvallend is, dat als pendant van de schaarweide ten westen van het vroegere dorp er ook een ten oosten aanwezig was en wel ter hoogte van het later ontstane Molenbosch-Schoonoord.

Vooruitlopend op datgene wat aanstonds zal worden geciteerd uit enige akten, moge hier wat nader worden ingegaan op deze vreemde situatie. Uit bedoelde akten blijkt dan 4), "..... dat Schaarweide een goed was (leen van de ridderhofstad Beverweerd onder Werkhoven, G.), waaraan verbonden waren geweest tins, tiend en gerecht. Dit wijst op bisschoppelijke herkomst.

Alleen de bisschop kon in eerste instantie goederen samen met de genoemde rechten uitgeven, hetzij in leen, tins of erfpacht, of ze aldus verkopen. Er had dus t.a.v. Schaarweide de mogelijkheid bestaan, dat het een zelfstandig laag gerecht zou zijn geworden. Doch, zoals vaker, is dit hier niet tot ontwikkeling gekomen doordat de bevolking te gering in aantal was. Er was geen plaats voor een dagelijks gerecht bij gebrek aan personen, die als rechtsprekers konden optreden". Tot zover de aanhaling van prof. Van Iterson, die nog de veronderstelling oppert, dat mogelijk in het verre verleden de beide schaarweide-delen één gebied vormden, waar de grondheerlijkheid van de Zeisterstraat (= de Dorpsstraten) uitgelicht werd.

Evenals de pastorielanden, de terreinen van het slot Zeist, van Blikkenburg, Kersbergen, enkele grote hoeven (bv. De Brink).

Wat de begrenzing van de voormalige schaarweide betreft, daarover wordt e.e.a. meegedeeld in een akte van 1799, terwijl wij in Tirion's boekwerk in eenvoetnoot lezen 5): "Schaarweide is thans (ca. 1770, G.) een Tiende, toebehoorende den Heer Luitenant-Generaal Ruisch. Zij strekt zich uit van voor de poort van Blikkenburg, tot over de Zeister molen, en van daar tot aan den Stoetwegenschen Dijk (d.w.z. de Bunsinglaan, G.) toe" 6). Waarschijnlijk zal de toestand zo'n 900 jaren geleden zo zijn geweest, dat de schaarweide zich uitstrekte ten noorden, oosten en zuidoosten van het kleine dorpje Zeist tot de heidegronden van De Bilt,

Amersfoort, Leusden, Soest, Woudenberg en Driebergen (?), met als oostelijke grens de huidige Bunsinglaan-Heideweg-Hoogkanje-noordwaarts de hei in. De noordwestelijke grens zou geweest zijn de Schapendrift (= Sanatoriumlaan) -noordwaarts de hei in over de oude Woudweg alias Woudenbergse Zandweg heen. Want ten westen van de Schapendrift lag de Eng, het bouwlandgebied, dat doorliep zuidwestwaarts de Kroost in en waartoe ook behoorden de Brink-landen, terwijl men daar verder aan de zuidkant veel broekland, dichtslibbende rivierarmen, boscomplexen, e.d. vond.

Merkwaardig is wel, dat de oeroude, gemeenschappelijk bezeten, "weide" - in tegenstelling bv. tot de nabijgelegen "eng" en "brink" of "brenk" - nergens in akten wordt genoemd (men zie er de "Bronnen voor de geschiedenis van Zeist" maar op na) en eerst ca 1675 in een handschrift in het R.A. te Utrecht vermeld staat; aldus 7): "Onder de hooge heerlickheit van Seyst ende Driebergen wert versoght dat begrepen magh werden het gerecht van Stoetwegen, behoorende aen den heer Hamel, ende van Cattenbroeck ende Schaerweyde, behoorende aen den heer van Moersbergen,....."

Voorgeschiedenis

Op een schetskaart van + 1750, aanwezig in de kaartenverzameling van onze Stichting, weergegeven de een aantal percelen langs de tegenwoordige Utrechtseweg en Oude Arnhemseweg, is o.m. tussen "Oude Hooge Weg na Drieberge ..." en Utrechtseweg geschreven "Bouwland van den Brink" en een perceel van "Graafman". Deze Graafman was ongetwijfeld de in die dagen levende schout van Zeist, Jan Graafman († 1788).

De gronden ten noorden van de "Oude Hooge Weg" waren toen vnl. eigendom van de heer Hendrik Verbeek (wonend op Beek en Royen), voorheen van de familie Taets van Amerongen en door Verbeek gekocht van Maria Jacoba Pijnse van der Aa tot

Deijl, douairière Leonard Taets van Amerongen. Deze terreinen liepen door tot de Schapendrift, het verlengde dus van de huidige Sanatoriumlaan. Hier en daar stond een schaapskot en meer naar het westen liepen nog enige schapendreven. Het gaat ons evenwel om het land ten westen van de Van Reenenweg (waarschijnlijk in de middeleeuwen "Molenwegh" geheten en later "Doodweg") tot aan de Schaerweydelaan, welk areaal op kaarten uit het begin van deze eeuw nog vermeld staat als "Oude Schaerweyde".

Zo'n twee eeuwen geleden was langs voormelde wegen nauwelijks bebouwing; afgezien van huize De Brink (een grote boerderij) waren er hier en daar enkele daglonerswoningen.

Zo had bv. Gijsbert Meyers († in 1794 of 1795) tijdens zijn leven als gift ontvangen van Willem Pront, gehuwd met Catharina van der Velden, een oud huisje met de grond, onder voorwaarde, dat hij 't huisje zou afbreken en herbouwen als twee woningen onder één dak !

Waarschijnlijk is dit het huis met erf, dat - met andere eigendommen - bij het overlijden in 1776 van Gerrit van der Velden onder zijn kinderen werd verdeeld. Het lag onder Zeist aan de Brenk aan de Hoge weg (Utrechtseweg), grenzend aan de "Drift van de Brenk" (= nu Schaerweydelaan) ! Ter verduidelijking van de situatie hierbij enige kaartjes. (zie pagina 39).

Al eerder, op 8 juli 1789, had Meyers, gehuwd met Magdalena van Hoeflaken, voor f 150,- van de Geref. Kerk gekocht een huis met erf in de Zeisterstraat aan de zuidzijde, tussen de pastorie en het huis van de heer Beuningh en tegenover het rechthuis. Dit perceel was in 1739 bezit van de kerk geworden; er woonde toen in Gerrit Hoevelaaken (de vader van Magdalena ?), die o.a. schepen van Zeist was van 1747 t/m 1762.

Bernardus Sluyterman (1771-1845)

Schaerweyde

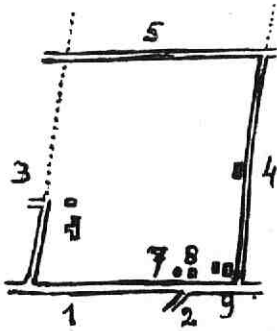
Een nieuwe fase in de historie vangt aan bij de intrede in de Zeister gemeenschap van Bernardus Sluyterman. Wie was hij ? Bernardus, geboren op 25 april 1771 te Utrecht, was de zoon van notaris Bernardus Sluyterman. Omstreeks 1790 werd hij procureur bij den Hove van de provincie Utrecht. In juli 1793 kreeg hij van de Vrijvrouwe van Zeist algehele volmacht haar zaken te regelen, d.w.z. hij werd hier drost, als opvolger van C.W. Kelderman.

In 1794 kocht hij in Utrecht twee huizen aan de westzijde van de Nieuwe Gracht bij de Paulusbrug (Gem. Arch. Utr., akte 271-272). Sluyterman was op 29 oktober 1793 gehuwd met Christina Albertina Hillegonda Vossenbergh (geb. augustus 1773, gest. Zeist 15/9-1799, begraven in de Utrechtse Jacobikerk). Op 5 oktober 1800 hertrouwde Sluyterman in Amsterdam met Katharina Justina van Ewyck van den Engh en Themaat (geb. Amsterdam 30/4-1777, gest. 19/4-1806 op kasteel Velen in Münsterland). In 1807 trad Sluyterman in franse militaire dienst; hij werd ritmeester bij de huzaren van Quaita en is door keizer Napoleon benoemd tot ridder in het Legioen van Eer en tot "chevalier de l'Empire". Na de geallieerde overwinning in 1812/1813 werd Sluyterman van Langeweyde krijgsgevangene; later majoor bij de Königliche Preussische Kavallerie en nadien brigadier bij de gendarmerie te Münster (Westfalen). Hij stierf te Herford (bij Münster) op 17 september 1854, oud 83 jaren. Hierbij zijn portret. (zie pagina 37).

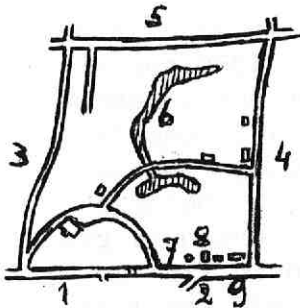
De Zeister periode van Sluyterman heeft niet lang geduurd, nl. van 1793 tot 1798 (in maart 1798 wordt hij gewezen-drost genoemd), al woonde hij daarna nog in Zeist, waar immers in 1799 zijn eerste vrouw stierf en waar hij ongetwijfeld zijn tweede vrouw Van Ewyck van den Engh (in Den Dolder nog bekende namen) had leren kennen.

Wordt vervolgd

Dr K.W. Galis

1826

1861

Huize "Schaerweijde" en omgeving

1. Utrechtse- of Hogeweg
2. Kroostweg
3. Schaerweijdelaan of Drift van de Brink
4. "Van Reenenweg"
5. Boven- of Hoge- of Oude Arnhemseweg
6. Vijver
7. Koepel
8. Tolhuis
9. "Welgelegen"

Noten:

- (1) M.J. Koenen en J. Endepols: "Verklarend hand-
woordenboek der Nederlandse taal".
Groningen, 1960; pag. 960.
- (2) In de Leeuwarder Courant van 12/3-1872 wer-
den te huur aangeboden "3 scharren in Garijps-
ter Gemeenschar". En in de Leeuwarder Cou-
rant van 12/3-1973 is sprake van de aanleg
van een natuurpad in de Wijnjeterper Schar,
een heidegebied.
- (3) K.ter Laan: "Folkloristisch Woordenboek....".
Den Haag, 1949; pag. 160.
- (4) W. van Iterson: "Hoe heeft Zeist zijn vroegere
dorpsgronden verloren?" Zeist, 1960; pag. 23/24.
- (5) I. Tirion: "Tegenwoordige staat der Vereenigde
Nederlanden". Amsterdam, 1772; dl 12, pag. 347.
- (6) Deze Balthazar Constantijn Ruysch was een
zoon uit het eerste huwelijk van Hendrick
Ruysch, die in 1727 Heer van Lunenburg gewor-
den was. Vader Hendrick stond in 1737 Lunen-
burg af aan voornoemde zoon, die het goed
echter in 1750 voor f 6.615,-- verkocht (zie
"Kastelenboek provincie Utrecht". Utrecht,
1948; pag. 104).
- (7) Bronnen, dl 2, pag. 217.

Lezing

Voor een gezelschap van ca 80 personen werd, onder auspiciën van de Van de Poll-Stichting, in de congreszaal van het Slot op 30 maart j.l. een bijeenkomst gehouden, waar voorzitter mr dr Stolk een welkomswoord sprak en de spreker van die avond, drs A. Bertoen, inleidde.

De heer Bertoen, oud-adjunct-directeur van de Provinciale Planologische Dienst van onze provincie, hield een gevariëerde en interessante causerie over "Leven en werken in Zeist en haar randgemeenten sinds 1800", toegelicht met een uitgebreide reeks dia's. Ter sprake kwamen o.m. de woonmogelijkheden voorheen en thans in en om Zeist; het milieu, de natuur, toen en nu; de groei in de laatste halve eeuw van onze gemeente en De Bilt; de functie van de griften en vaarten om Zeist voor turf- en ander vervoer; de beroepen, veestapel, e.d. in het oude Zeist (schaapherders, enz. en later het veelsoortig personeel op de talrijke buitenplaatsen); enz.

Het op een prettige manier te berde gebrachte vond een dankbaar gehoor bij de aanwezigen, zodat op een geslaagde avond kan worden teruggezien.

K.W.G.

Excursies

Op zaterdagmiddag 2 juni j.l. vertrokken per autobus van het raadhuisplein alhier een 30-tal belangstellenden voor een excursie, welke vooral "Gunterstein" aan de Vecht ten doel had. Helaas werkte Pluvius niet mee en door een druilerig landschap toerden wij via Overvecht, de oude Amsterdamsestraatweg, door Oud-Zuilen en Maarssen, langs de mooie oostelijke Vechtoever naar ons reisdoel, waar ons gezelschap hartelijk werd begroet door mevrouw en jhr Quarles van Ufford. In twee groepen

gedeeld werden wij resp. door de vrouw en de heer des huizes beneden rondgeleid.

Hoewel "Gunterstein" een tamelijk klein kasteel is - in huidige gedaante eerst gebouwd na de verwoesting van het middeleeuwse slot in 1672 door de Fransen - is de historie van het huis en zijn archief en de vele bezienswaardigheden toch zo interessant, dat de tijd omvloog.

Voor ons vertrek werd ons ten slotte nog thee aangeboden door de gastvrouw, waarna mr Van Hoogenhuyze - die ook deze excursie met de heer Visser had georganiseerd - met enige welgekozen woorden en geschenken dankte voor al het gebodene, stoffelijk zowel als geestelijk van aard.

Te voet ging het vervolgens naar de Ned.Hervormde Kerk in Breukelen - waar de bus reeds op ons wachtte -, in welk bedehuis weer de gewenste toelichting werd gegeven door jhr Quarles van Ufford en waar behalve het fraaie interieur van deze dorpskerk vooral de vele rouwborden van vroegere "Gunterstein"-bewoners (bv. Poulle, Van Collen, Willink, e.a.) werden bewonderd.

Het zonnetje was intussen gaan schijnen en de tocht werd welgemoed voortgezet langs "Nijenrode" en door mooie lanen om het park van kasteel "De Haar" te Haarzuilen, waarna, via Harmelen, Vleuten, de snelweg en Bunnik, Zeist weer langs de Koelaan werd bereikt. Klokke 18 uur stapte ieder voor het gemeentehuis uit, dankbaar voor het vele genotene op die middag.

K.W.G.

Op vrijdagmiddag, 8 juni, werd de tweede excursie gehouden.

De reis ging via Driebergen naar "Lunenburg" aan de Langbroekerwetering, waar het hele huis, van de kelder tot de zolder, alsmede de prachtig gerestaureerde woontoren voor ons openstond.

Nadat mevrouw Fentener van Vlissingen onze klimtocht naar de top van de toren had beloofd met een heerlijk glas limonade bracht de heer Van Hoogenhuyze dank voor al hetgeen ons geboden was en werd de tocht voortgezet naar het restaurant "Het Groene Woud" in Cothen.

Dankzij het prachtige weer kon de thee zittende in het zonnetje worden genuttigd.

Hierna ging de reis naar Hardenbroek. Onder de deskundige leiding van mevrouw Van Hardenbroek werd het kasteel bezichtigd en werd een wandeling gemaakt rondom het huis.

Nadat ook hier woorden van dank waren uitgebracht voor de verleende gastvrijheid ging de terugreis via Werkhoven en "Beverweerd" naar Zeist, waar we tegen zes uur arriveerden.

L.V.

De entree van Zeist

Deze keer zou ik U graag eens meenemen naar de achttiende eeuw en U dan willen laten zien, hoe de entree van Zeist zich heeft ontwikkeld tot omstreeks de tijd, die nog vele oude Zeistenaren zelf hebben beleefd.

Onder entree van Zeist versta ik het begin van de Eerste Dorpsstraat en het terrein daarvóór, dus de toegang aan de Utrechtse kant. Die is, ook historisch gezien, belangwekkender dan de toegang tot onze dorpskern aan de Driebergse kant.

In ruimere zin kan men de entree van Zeist ook laten beginnen bij "Beeklust", waar de Utrechtseweg een bocht maakt, die wordt herhaald tegenover het huidige politiebureau, waar vroeger het huis "Veelzigt" stond. Deze twee bochten geven aan de entree van Zeist iets idyllisch en gezelligs, ook nog in deze tijd, nu er zoveel verkeer doorheen gaat.

Voor mij persoonlijk heeft de entree van Zeist altijd iets fascinerends gehad, vooral de oude kerk met haar ligging op een verhevenheid, die weer een uitloper is van de Utrechtse heuvelrug en waarop sinds vele eeuwen een heiligdom moet hebben gestaan.

Om nog even op mijn eerste zin terug te komen: mijn gidsen voor dit artikel zijn oude prenten, voorzover betreft de pre-fotografische tijd, want dat waren toen onze enige illustratieve bronnen. Omstreeks 1840 werden er al echte foto's gemaakt, maar die zijn zeer zeldzaam.

Ik heb een boekje over Den Haag, met foto's uit de jaren 1860 tot 1870 en zelfs nog van vroeger datum. Maar dat is Den Haag, daar kan Zeist niet tegenop. Ik schat de ouderdom van bestaande foto's, die betrekking hebben op de entree van Zeist, op omstreeks 100 jaar. Die heb ik dus gebruikt voor de periode van 1870 tot 1900. Daarna verschijnen de prentbriefkaarten waarvan vele de entree van Zeist hebben afgebeeld.

Naast prenten, ansichten en foto's heb ik ook geografische kaarten geraadpleegd en - last not least - de Zeister Weekbode.

De punten, die ik in dit artikel de voornaamste plaats zou willen geven, zijn de Oude Kerk, het logement "Hof van Holland" en het gebouw daartegenover aan de Waterigeweg. Geen van deze gebouwen bestaat meer, uitgezonderd de kerktoeren en het oudere gedeelte van het voormalige hotel Munzert.

De entree van Zeist wordt ons omstreeks 1750 getoond door de bekende tekenaar J. de Beijer. Er bestaan van zijn gezichten op Zeist verschillende uitvoeringen. Naast de prent van 1748 treffen wij een tekening aan in Kraals Gids uit de dertiger jaren, getiteld "De Groote-Wegh bij

de Kerck, Anno 1746". Dan is er nog de prent, die Spilman op de koperplaat zette voor het standaardwerk "De Tegenwoordige Staat", die uit ongeveer dezelfde tijd moet dateren. De drie afbeeldingen vertonen in hun algemeenheid een treffende gelijkenis, die dezelfde tekenaar doet vermoeden. Verschil is er alleen in de details, het aantal mensen, paarden, honden en kippen en het aantal kleedjes dat over het hek aan de rechterzijde hangt. Op de prent uit 1746 ontbreekt zelfs ieder levend wezen en door de lange schaduwen krijgt men de indruk, dat hier de sfeer van de late zomeravond wordt uitgebeeld.

Zo op het eerste gezicht zou men denken, dat men de kerk nadert vanuit de Eerste Dorpsstraat, maar dan zou men geen goed zicht hebben op de kerk en de voorgevel van het "Hof van Holland". Bovendien zou dan de Dorpsstraat een te landelijk aanzien hebben. Het moet dus anders zijn. Inderdaad naderen we op beide prenten kerk en logement vanuit de Waterigeweg ! We zien dan het grote logement "Hof van Holland" naast de kerkheuvel en daartussen een houten stal. Vanaf de kerkheuvel loopt een houten trap naar die stal. Dezelfde situatie bestond nog in de eerste helft van de negentiende eeuw.

Voor die periode zijn onze bronnen een tekening uit omstreeks 1820, die in het bezit is van onze Stichting, en de bekende prent van Mourot uit 1829. Beide afbeeldingen vertonen nog niet de brede stenen trap, in het verlengde van de kerk. Mourot geeft ons een amusant beeld van de landelijke rust dier tijden. Het is de periode van Biedermeier, men ziet hoge hoeden en luifelhoeden. Het is mooi weer. De zon schijnt en de zonneschermen van "Hof van Holland" zijn neergelaten. De mensen zitten aan tafeltjes voor het logement en aan de overkant, en zij gebruiken onbekommerd hun consumpties, met voldoende tussenruimte om

het verkeer door te laten Voor een tweewielig- en een vierwielig rijtuig zijn de paarden uitgespannen. Een dame tokkelt op een instrument, dat een luit of gitaar moet zijn. Ook op de kerkheuvel zitten, aan weerskanten van de ingang, mensen aan tafeltjes.

Het enige opvallende verschil met de toestand van omstreeks 1750 is, dat de houten stal niet meer bestaat, maar is opgenomen in de brede voorgevel van het logement, dat er overigens een verdieping bij heeft gekregen.

Er bestaat ook een achttiende-eeuwse prent, die ons de toegang tot de dorpskern toont vanuit de Utrechtseweg. Wij zien daarop dezelfde soort bomen, waarvan sommige vierkant of rechthoekig geschoren, maar die bomen benemen ons het uitzicht zodanig, dat wij alleen de bocht in de weg en de bovenkant van de kerktoren kunnen waarnemen.

Dan komt het jaar 1841. De Oude Kerk wordt gesloopt. Het is de tijd van de "vernieuwing" en een neo-gotisch bouwsel verrijst. Het is ons vertrouwd geworden en toch valt het te betreuren. De kerk is geheel verdwenen, de toren omgeven door een nieuwe mantel waar de oorspronkelijke spits bovenuit steekt.

Wat later moet het logement zijn verdwenen. Immers, in de Zeister Weekbode der zestiger jaren wordt nergens gesproken over het "Hof van Holland". Ook in latere topografische kaarten is het silhouet van dit logement niet meer aanwezig. Aan de zijde van de kerk vertoonde het logement een grote diepte. Kennelijk was dit de stal, die immers een aanzienlijk aantal paarden kon herbergen. Heeft misschien het huidige muurtje, dat helemaal tot de Maurikstraat doorloopt, hiermee nog iets te maken ?

Tegenwoordig staan op de plaats van het "Hof van Holland" het huis van dr Van Loghem en het ge-

meentelijk voorlichtingsbureau. Beide gebouwen moeten van omstreeks 1850 dateren en hebben er in de loop der tijden een verdieping bovenop gekregen. Dat laatste ziet men duidelijk aan foto's uit de jaren 1870-1880. Blijkens het kadaster zijn beide huizen in 1857 gebouwd.

Richten wij nu onze aandacht op het tegenoverliggende gebouw, waarin tot voor kort hotel "Munzert" was gevestigd. Het bestaat uit een ouder gedeelte met de drie kleine balkonnetjes en een nieuw perceel, dat de plaats heeft ingenomen van het verbrande hoekhuis Eerste Dorpsstraat-Waterigeweg. Dit hoekhuis heeft een hele geschiedenis achter de rug. In het begin van de vorige eeuw stond hier een soort boerderij.

Later kwam er een niet zeer aanzienlijk vierkantig hoekperceel, waarin aanvankelijk de verzekeringsmaatschappij Ultrajectum haar domein had. Na de déconfiture van Ultrajectum was er tot 1876 de verzekeringsmaatschappij Kosmos ondergebracht. Die verhuisde later naar het (oorspronkelijk veel minder diepe) gebouw, waarin nu Openbare Werken is gevestigd.

Toen het hoekperceel in kwestie omstreeks 1880 in vlammen opging, was de bazar daar al. Er bestaat een foto, die onmiddellijk na de brand is genomen. De muren staan nog overeind. Er hangt een zeil over het dak van het belendende perceel aan de Dorpsstraat, wellicht daar aangebracht met het oog op lekkage of wateroverlast. Twee mannen staan te praten. Boven de ingang prijkt het opschrift "DE BAZAR".

Aan de voorgevel is een schild bevestigd met de woorden: Bensdorps Cacao en Chocolate. De grote boom bij het huis van dr Van Loghem ontbreekt. Op die boom kom ik nog terug.

Het verbrande perceel werd vervangen door een typisch renaissance-achtig bouwwerk van rode

baksteen met twee loodrecht op elkaar staande trapgeveltjes, echt de stijl van 1890. Pas enkele jaren geleden werd het gebouw wit gemaakt; de bovenstukken van de trapgeveltjes zijn gesneuveld. In dit gebouw en het aangrenzende perceel aan de Waterigeweg was aanvankelijk de bazar nog gevestigd, daarna hotel "Paats" en ten slotte "Munzert". Op zeer oude prentbriefkaarten ziet men de bazar nog, ansichten met hotel "Paats" moeten van jonger datum zijn, misschien van omstreeks 1905.

Tot zover de drie gebouwen, die de entree van Zeist het meest markeren.

Ik zou U echter ook een blik willen laten werpen wat verder de Dorpsstraat in. U vindt dan naast het huis van dr Van Loghem een gebouw met twee verdiepingen: cafe "Victoria". Vroeger stond hier hotel "De Zwaan". Hierover zijn wij uitvoerig ingelicht door de Zeister Weekbode. Er werden geregeld verkopen gehouden, vooral van buitens. Ook de molen "De Hoop" aan de hoek van de Jagerlaan en Achterheuvel is er destijds geveild, kort vóór de brand.

Ook het hotel zelf werd in 1865 binnen zijn eigen muren geveild en toen beschreven als "een logement, koffiehuis en stalhouderij-affaire, sedert omstreeks 60 jaren met het beste gevolg uitgeoefend, grote stalling annex voor 40 paarden".

In 1881 noemde de Weekbode hotel "De Zwaan" één der oudste gebouwen van de Dorpsstraat. Het is toen gemoderniseerd en een gebouw geworden "voldoende aan de eisen des tijds, met een veranda, terwijl de stal en het koetshuis naar de tuin achter het hotel werden verplaatst". De uitgespaarde ruimte aan de straat bleef open en werd met heesters beplant. Dit alles komt goed overeen met de foto, die is afgedrukt in het boekje van mejuffrouw Van de Bunt. "De Zwaan" is hier

nog een kleiner gebouw, met slechts één verdieping, de zolder niet meegerekend.

De door mij al gesignaleerde boom bij het huis van dr Van Loghem komt op deze foto nog voor: die moet dus zeer oud zijn.

Hoewel de heesters aan de voorkant natuurlijk zijn verdwenen, is de uitbreiding nog goed waar te nemen aan het gebouw met twee verdiepingen, waar nu café "Victoria" is gevestigd. De naam "De Zwaan" heeft zich nog lange tijd gehandhaafd. In 1902 wordt hij nog in de Weekbode genoemd.

Als wij nog wat verder gaan, dan passeren wij weldra het gebouw van Sociale Zaken, dat in 1877 in gebruik is genomen als het nieuwe (tweede) Raadhuis van Zeist. Wist U dat daarvoor twee percelen zijn gesloopt ? Het kwam in de plaats van het oude Rechthuis en een belendend gebouw, dat door de gemeente werd aangekocht. De sloping werd gegund aan de heer Van Dijk, want die deed het voor niets en gaf nog f 240,-- toe

Werpen wij nu nog een blik naar de overkant van de Dorpsstraat. Voorzover mij bekend, bestaan hiervan geen pre-fotografische afbeeldingen. Wel kunnen wij aannemen, dat geen enkel gebouw aan de Eerste Dorpsstraat ouder is dan het jaar 1800. Zouden wij dus oude prenten van dit areaal hebben, dan zouden zij een volslagen verdwenen toestand uitbeelden. Maar er bestaan wel foto's van de Eerste Dorpsstraat uit omstreeks 1875. Die tonen ons dan het rijtje huizen naast Munzert met respectievelijk twee, zes, drie en vijf ramen aan de straatkant.

Dan komt de open plek waar nu de showruimte van garage Renes is. Die open plek is al heel oud en bestond het grootste deel van de negentiende eeuw ook al. In de Franse tijd was er echter een aaneengesloten bebouwing.

Die open ruimte wordt tegenwoordig geflankeerd door twee huizen van omstreeks 1900. Het huis met de vijf ramen als boven bedoeld heeft plaats gemaakt voor een gebouw met zes ramen.

Aan de andere kant staat het nog niet zo oude perceel dat de garage van Broedelet afsluit. Hier stond vroeger een fors hoekhuis met twee verdiepingen en vier grote schoorstenen op het afgeplatte tentdak.

En met venters die uitkeken op de open plaats. Op oude prentbriefkaarten ziet men nog geboomte uitsteken uit de huizenrij, als aanduiding dat er een opening tussen die huizen is.

Ik wil dit artikel besluiten met nog even terug te komen op de boom bij het huis van dr Van Loghem. Deze boom stond eertijds op de openbare weg, maar dichtbij de bocht, welke het hek van dit huis vertoont om de hoek naar de Eerste Dorpsstraat als het ware "te nemen".

Deze boom vertoont zich op oude foto's van de entree naar Zeist. Er bestaan echter ook foto's waarop die boom ontbreekt, maar waarop nog wel het oude gebouw van de "Kosmos" voorkomt. Die moeten dus van later datum zijn. Het is toch wel duidelijk, dat men zo'n oude, grote en eerbiedwaardige boom niet maar eventjes in de grond kan zetten. Er moet een groeiproces van vele jaren aan vooraf zijn gegaan. Zo doet deze boom ons een middel aan de hand om de ouderdom van de foto's te controleren. Naar mijn mening dateren de foto's met boom uit de jaren zeventig. Hoe die opvallende reus is verdwenen zal wel een raadsel blijven. Misschien is hij een natuurlijke dood gestorven. Mogelijk stond hij het verkeer in de weg.

En hiermee ben ik aan het einde gekomen van deze terugblik in de letterlijke zin des woords.

H. Emmer

Huize "Schaerweyde" (2)

Na de inleiding en voorgeschiedenis, "Schaerweyde" betreffende en in ons vorige Bulletin behandeld, thans terug naar de geschiedenis van dit landgoed, weergegeven in een lange lijst jaartallen.

1796 In een akte van 27 februari verklaart Magdalena van Hoeflaken - weduwe van Gijsbert Meyers 8) - verkocht te hebben aan B.Sluyterman enige percelen, nl. in de Zeisterstraat (zie hiervoor) voor f 5.400,--; in de Maurikstraat; benevens "een Huijzinge, Erve en grond, geappropriëerd tot twee woningen onder één dak, staande en gelegen aan den Brink, mede onder dezen gerechte, ten zuyden het land van de Heer Hendrik van Hoornenburg en Hendrik Koelman (gehuwd met Ida van der Velden, G.), ten westen langs de weg na de Heide, en ten oosten tot aan de algemeene Heyde, oft wie anders met recht naast voorz. Huijzinge gelegen mogte wezen" (zie pag. 36). De verkoopprijs voor dit perceel was f 500,--. Op 2 april d.a.v. werd in het Rechthuis aan de Zeisterstraat de officiële transportakte getekend. En op deze dag verkocht buurman (Van) Hoornenburg aan Sluyterman een stuk grond met huis, geheten de Janekamp (of Hanekamp ?), gelegen aan de Brink; terwijl Teunis van Tellingen toen een stuk heigrond, grenzend aan Sluyterman's land, aan hem verkocht; en schout Wouter van Dam tezamen met secretaris Willem van Dam nog een stuk land met 28 beukebomen (gelegen naast de Janekamp, d.w.z. ter breedte van 41 rijnlandse roeden = ca 154½ meter) transporteerden aan de drost. En nog hield het niet op, want op die 2e april verkocht de R.K.kerk te Bunnik aan de drost nog een huis met grond, gelegen te midden van het land van de koper 9). Vermoedelijk liet de drost meteen beginnen met

afbraak en opbouw op zijn juist verworven bezittingen, want in een akte van 15 december laat hij een estimatie, een taxatie, van de waarde van zijn eigendommen verrichten en lezen we o.m., dat de buitenplaats, genaamd "Brinkbergen", met toebehoren, gelegen onder Zeist op de Brink, van de Hoge Utrechtse weg tot aan de Oude Arnhemse weg zich uitstrekkende en in gebruik bij de eigenaar, gewaardeerd wordt op f 11000,--.

1797 Op 7 september laat Sluyterman opnieuw zijn bezit taxeren; ook van "de Buyteplaats genaamd 't Huijs Scharweijde met zijne Heere Huijzinge, Tuynmanswoningh, Stallinge voor 8 Paarden, Koetshuijs, Coepel & Moestuijnen, Broeyerijen, Plantagiën, Vijvers en Bosschen, staande en gelegen op den Brink onder den Gerechte van Zeyst, strekkende voor van de Utrechtse wegh tot agter aan de zogenaamde Oude Arnhemse weg, belend ten Zuydoosten de Heeren van Dam, ten Noordwesten de algemeene Heyde en Zeijster Drift, mitsgaders omtrent drie Mergen Heijveld, bekwaam gemaakt wordende ter bebouwing, leggende agter dezelve Plaats aan de andere zijde der Oude Arnhemse wegh,"

Sluyterman bewoonde het huis zelf; de taxatie bedroeg f 14000,--. Uit vorenstaande blijkt, dat ter plaatse van "Veldheim" en "Ma Retraite" toen de hei nog groeide en dat omtrent de Johan de Meesterstraat de hei werd ontgonnen.

Bij akte van 7 november van dat jaar stelt Sluyterman o.a. als waarborg zijn buitenplaats, genaamd Scharweyde, met stallen, koetshuis, enz. De naam "Brinkbergen" was dus veranderd in "Scharweyde". De reden, dat de drost zijn buiten c.a. als waarborg opgaf, lag in het volgende (in extenso overgenomen, 10):

"Bernardus Sluyterman, door het Comité van Algemeen Welzijn in 1797 gecommiteerd tot den ont-

vang van den XX en XL penning, offereert tot borgtocht voor zijne goede administratie, op f 40000,-- gesteld:

"Eerstelijk: Een huizinge, erve en grond, staande in den dorpe Zyst (nl. in de Dorpsstraat, G.) en by de gerechte geëstimeerd blijkens acte van eestimatie op de somme van f 8000,--

"Item een stallinge en koetshuis, staande als voren (nl. aan 't eind van de Maurikstraat, G.) en geëstimeerd op f 1000,--

"Voorts de buitenplaats genaamd het huijs Scharweyde, breder by acte van eestimatie geëstimeerd op f 22500,--

"Item het Gerecht Scharweyde, gelegen by Zyst en zijndeleenroerig aan de huyze Bevenwaerd f 8000,--

"Alsmede een capitale hofstede, genaamd de Grote Ringelpoel, gelegen te Woudenberg, breder by de acte van eestimatie omschreven, en geëstimeerd op f 9800,--

"Eindelijk zes morgen lands, genaamd de Klijne Regelpoel, gelegen als voren, en geëstimeerd op f 800,--

"Makende te zamen een kapitaal van omtrent f 43000,--

Notulen Comité van Algemeen Welzijn
dd. 20 October 1797"

1798 Opnieuw stelde Sluyterman op 27 juli, als ontvanger van de 20e en 40e penning, zijn buiten Scharweide, met het gerecht, als waarborg. Hij was toen al geen drost meer, want bij akte van 23 maart had hij, als gewezen drost, voor f 1950,-- gekocht van Lucas Bols van Groenevoude 3½ morgen bos, gelegen in de Lage Grond en aan de zuidkant grenzend aan de Brugakker. En op 5 juni verkocht hij, als oud-drost, voor f 150,-- aan Willem Ebeling 4 morgen 542 roeden

omgeploegd heiveld aan de Woudenbergse weg (= Oude Woudenbergse Zandweg, dus tussen deze weg en de Oude Arnhemse weg; zie ook de beschrijving in de akte van 7/9 1797, G.). Laatstgenoemde verkoop werd definitief bij de transportakte van 9 juli 1799.

1799 Of Sluyterman op te grote voet heeft geleefd, of dat hij politieke moeilijkheden - of allebei - heeft gehad, weten wij niet. In elk geval had hij het zeker financieel niet gemakkelijk. Verkocht hij in 1798 zijn omgeploegde perceel heide, in 1799 staat het volgende te lezen in een akte van 3 mei: Sluyterman, als ontvanger, verzoekt dan als borgstelling - in plaats van een schuldbrief van f 40000,--, gevestigd op zijn buiten "Schaerweyde" en ten laste van J.H. Kappelhof (echtgenote van A.G. Blasius) - enige obligaties en bezittingen tot dezelfde waarde daarvoor in de plaats te mogen stellen. Of dit verzoek geaccepteerd is weten we niet, maar opmerkelijk is wel de akte van 10 juni d.a.v., nl. de registratie van de Memorie van handstelling voor het gemeentebestuur van Zeist, van 5 juni, waarbij verboden wordt tot verkoop van "het gerecht, gelegen by Zeyst, genaamd Scharweyde, zuydwaards regt doorgaande de weetering langs (d.i. de boswetering welke nabij de Hertenkamp, langs Pavia, langs Hoog Beek en Royen en langs de Karpervijver (?) loopt, G.) tusschen het gerecht, voorheen behoord hebbende den heer Gerrit van Oostrom, heere van Moersbergen, aan de overzijde (d.i. de Zeisterstraat, G.) en die pastorie van Zeyst, of nu het recht van dien competeerende, aan de nederzijde (deze pastorie-landen lagen om het huidige Slot, G.) met de thienden, grof ende small, mitsgaders de thinssen met allen zijnen toebehoren, als het voorschreeve

goed van ouds aldaar gelegen is, in dier voegen het zelve by den Welgeb. heer Balthazar Constantijn Ruysch gehouden en hij daarmede op den 11 Maart 1738 is verlijd geworden". Benevens het buiten Scharweyde met toebehoren, strekkende van de Utrechtseweg tot de zgn. Arnhemseweg, en van over de (Oude) Arnhemseweg tot aan de Woudenbergseweg en ten noorden tot aan de gemene Schapendrift 11).

1800 Bij akte van 13 mei (geregistreerd op 12 augustus) verkoopt Sluyterman voor f 600,-- aan de Vrijvrouwe van Zeist Cornelia Johanna Verbeek, douairière Johannes Rénatus van Laer, het huis aan het einde van de Van Mauriksgang. Op diezelfde dag verkoopt hij verder, voor f 6400,--, aan Lodewijk Cornelis van Laer het huis met tuin in de Zeisterstraat (naast het pastoriehuis en het huis van heer Beuningh). Hierna wordt Sluyterman's naam - bv. i.v.m. de verkoop van "Schaerweyde" - niet meer aangetroffen.

1801 De Vrijvrouwe van Zeist transporteert op 18 augustus aan Willem van Dam en Hendrik de Roo een bos, gelegen aan de Brink aan de Hoge weg (=Utrechtseweg), strekkende van de Schapendrift (=Schaerweydelaan) tussen Scharweyde en dit bos tot aan het logement "In de Hoop" - vorig jaar gebouwd door Johan Ludwich Lorentz - (ergens aan de Oude Arnhemseweg, G.) en voorwaarts het hofstedeke "Konijnenberg", 12). Dus ongeveer ter hoogte van de tegenwoordige P.C. Hoofstlaan, achter "Veldheim". Waarschijnlijk is nog wel meer getransporteerd, want op 27 november van dat jaar laten de erfgenamen van mevrouw Maria Anthonia de Roo - van Wijk een taxatie verrichten van $\frac{1}{4}$ van het goed Scharweyde, met bossen, eikewallen, tiend en $3\frac{1}{2}$ morgen land. Dit kwart-gedeelte werd toen op f 5000,-- geraamd. Kennelijk waren de heren De Roo en Van Dam

eigenaars geworden van Schaerweyde c.a. Zij trachten hun bezit uit te breiden -zoals al bleek- en kochten b.v. in 1804 een huis met hof op de Brink, tussen Scharweyde en Konijnenbergh gelegen.

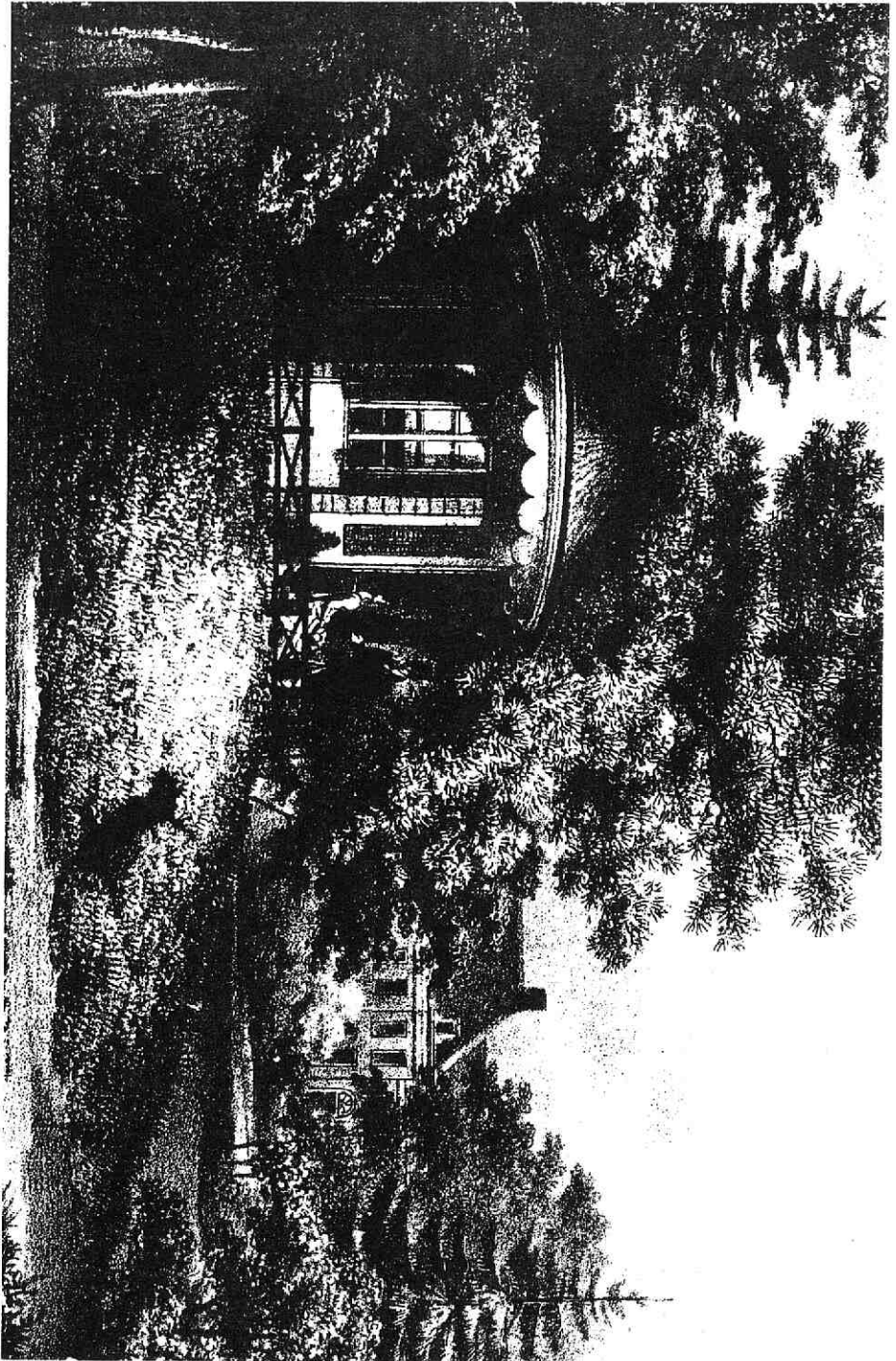
1806 Dan sterft Willem van Dam -in leven secretaris van Zeist- en zijn erfgenamen laten diens bezittingen taxeren, o.a., zo meldt een akte van ca. 12 juni 1806, $\frac{1}{4}$ van 't goed Scharweyde, met de tiend en $3\frac{1}{2}$ morgen weiland. Goed voor f. 2.500,--.

1810 Er komen nu hiaten in onze kennis. Het volgende feit, uit april 1810, is wederom een taxatie, ten verzoeken van de erfgenamen van wijlen Hendrik de Roo (overleden in Amsterdam op 2 februari van dat jaar), van o.m. de helft van de buitenplaats Scharweyde met nieuw gebouwd herenhuis, stallen en boerenwoning; de taxatie bedroeg f. 6.500,--. N.B. Er is dus een nieuw huis gebouwd, zo omstreeks 1807. Van Sluyterman's buiten is geen afbeelding bekend, maar dit, tweede, herenhuis zien wij -naar ik vermoed en helaas ten dele- weergegeven op een gravure van Mourot van + 1829 13). Op bedoelde gravure is, behalve het ronde koepeltje aan de weg, door het geboomte zichtbaar een bepleisterde bakstenen villa, blijkbaar in de trant van het -verdwenen- huis "Veelzigt", naast de Oude Kerk. Gezien de situatie kijken we tegen de zijgevel aan, als tenminste dit gebouw op dezelfde plaats heeft gestaan als het huidige Schaerweyde. Zie afbeelding op blz. 57.

1811 Blijkens een akte van 22 juni, waarin een overeenkomst wordt vermeld over de scheiding van de nagelaten boedel van H. de Roo, bezat deze o.a. de helft in de buitenplaats Scharweyde met het herenhuis, enz., gelegen onder Zeist op de Brink, van de Utrechtseweg tot de Woudenbergseweg zich uitstrekkend. En de helft in de tiend Scharweyde, grof en smal, gelegen onder Stoetwegen en leenroerig aan Beverweerd.

Wordt vervolgd.

Dr. K.W. Galis

Noten:

- (8) In het notulenboek van het Gerecht en in het Recht. archief lezen wij nog, dat op 26 februari 1796 een akte van indemniteit was afgegeven, wegens vertrek naar elders, aan Machtel (!) Hoevelaken, weduwe van Gijs Meyer, en haar kinderen Geertruy, Catharina (oud 16 jaar), Gosewina (14 jaar), Maria (12 jaar), Ida of Jetje (5½ jaar), Hendrikus (3½ jaar) en Gerardus of Gerrit(2½ jaar). Zij waren allen geboren te Zeist en R.K. gedoopt te Bunnik. In 1797 ontving het Zeister gerecht rekwesten over de opvoeding - en de kosten daarvan - van deze minderjarige kinderen, toen verblijvend bij Willem Meyers, mr timmerman te Hoorn.
- (9) Genoemde opsomming van grondaankopen toont wel aan, hoe de Brink daar al verkaveld was in privé-terreinen. En tevens, dat Sluyterman bezig was een groot aaneensluitend grondbezit rond zijn buitenplaats te creëren! Bovendien: dat de naam "Schaerweyde" hier - op de Brink nb. - helemaal niet thuis hoorde. Over enkele percelen nog de volgende opmerkingen:
- a) De "Janekamp", nl. 1½ morgen bouwland, was in juli 1768 gehuurd door Seeger Schouten. Eigenaar was toen mogelijk Jan van Dam. Op 10 mei 1770 transporteert Schouten het aan Jan van Erken (Erkum) en die draagt een huis met schuurtje en 1½ morgen bouwland op 5 augustus 1786 weer over aan mr Rijkloff Cornelis van Goens, kanunnik van St Marie te Utrecht. Deze kanunnik koopt op 6 juni 1788 van Barend en Pieter van der Velden een huis en erf, gelegen tussen de "Janekamp" en de Schapendrift van de Brink. Van de "Janekamp" is nadien dus H. van Hoorn-

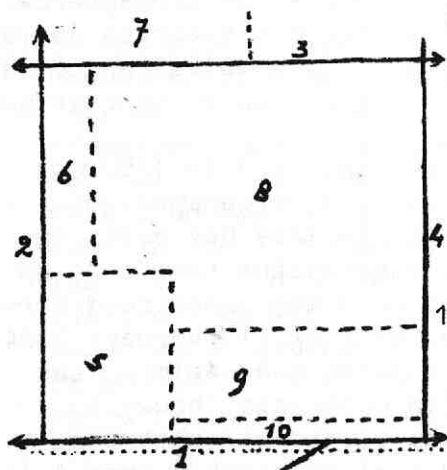
burg eigenaar geworden.

b) Hendrik Koelman, een gewezen schaapherder, had een daghuurderswoning met 4 morgen aan de Brink. Vóór 1720 was dit perceel eigendom van Johanna Verkroost; in 1722 lieten haar erfgenamen het taxeren.

De waarde van dit perceel werd in 1750 op f 100,-- geschat. Door de erfgenamen van Jacoba Verkroost werd in 1754 het bezit opnieuw getaxeerd; ons grondstuk kwam toen op f 160,--. Blijkbaar werd mej. Geertruyd Verkroost eigenaresse, want op 11 februari 1754 verhuurt zij voor 6 jaren aan Koelman "een huys met ca 4 morgen boomgaard, bouw- en driestland". Evenwel blijkt bij akte van 4 december 1755, dat alles slechts voor 4 jaren is verhuurd à raison van f 42,-- 's jaars. In 1756 is mej. Geertruyd gestorven en de grondtaxatie, namens de erven, bedroeg toen f 300,--. Ergenaam werd - althans in 1758 - Cornelis Voogd en zo was in 1796 dit perceel, mogelijk via Van der Velden aan Koelman gekomen.

c) Wat het perceel van Gijsbert Meyers en Magdalena van Hoeflaken aangaat: op 20 juli 1734 droeg Catharina van Baade, weduwe van Jan van der Velden, al haar bezit, waaronder een daghuurdershuis met $\frac{1}{2}$ morgen land aan de Brink, over aan haar zoon Gerrit van der Velden. Deze stierf in 1776 en zijn dochter Catharina, gehuwd met Willem Pront, schonk nadien de grond met het huisje aan Meyers. Daarna kwam het dus aan drost Sluyterman.

Hierbij de proeve van een percelenkaartje van dit deel van de Brink ca 1795.

1. Utrechtseweg.
2. Schapendrift v/d Brink
3. O. Arnhemseweg.
4. Zandpad.
5. "Janekamp".
6. Meyers.
7. Van Tellingen.
8. Koelman.
9. R.k. kerk Bunnik.
10. Van Dam's.

- (10) "Utrechtsche Provinciale en Stads Almanak voor het jaar 1886". Utrecht, 1885; pag. 302/303.
- (11) Zie ook Bulletin 2, 1972; pag. 71, 72.
- (12) Deze hofstede bestond nog in 1830 en was gelegen aan de westkant van de Schaerweyde- laan aan de Boven- alias Heren- alias Arnhemseweg. Reeds in 1794 staat het ver- meld als daghuurderswoning met bakhuis. - In 1812 wordt genoemd de herberg "De Hoop", gelegen op de heide.
- (13) M. Mourot: " Gezigten van Buitenplaatsen en Gebouwen, gelegen tusschen de Stad Utrecht en de Grebbe.....". Utrecht, 1829; 4e afl.

Huize "Schaerweyde" (slot)

Was in de vorige Bulletins sprake van het gerecht en de bewoners van "Schaerweyde" tot 1812, hieronder vangen wij het relaas weer aan met het jaar 1813.

1813 In ons archief bevindt zich de copie van een, in het frans gestelde, akte van 22 mei 1813, waarin verklaard wordt, dat van de "Dime, dite "de Scharreweydsche Tiend" ", $\frac{1}{3}$ behoort aan Geertruyd de Roo (dochter van H. de Roo), $\frac{1}{3}$ aan Dina van Wijck (weduwe van Willem van Dam) en $\frac{1}{3}$ aan Bernardus Daniël Weyland en mej. Martha Ida Weyland. Zij allen verkopen de Tiend aan Johannes van Laer, heer van Zeist, voor 1500 francs of f 500,-- plus de kosten. De begrenzing van de Tiend staat als volgt omschreven: de landen langs de "Carpervyver" -beginnend bij de brug (naar de Lage Weg, G.) - en vandaar langs de landen in rechte lijn langs de sloten aan de zuidkant van het bos achter het Slot van Zeist tot de hoek van de wegen, geheten Blikkenbürger Dwarssteeg en de Hoefschendijk (= Tiendweg, G.). Vandaar in bijna rechte lijn langs de sloten tot de Bunzingsteeg (d.w.z. langs de Tiendweg, G.) en vandaar zich voortzettend langs die steeg tot het pad van de boerderij "de Bunzing" en dan vervolgens naar de brug over de Karpervijver.

- N.B.1. Deze Tiend betreft blijkbaar slechts de helft van de vroeger beschreven Schaerweyder Tiend.
2. Zou de Tiendweg zo heten in verband met de voormalige Schaerweyder Tiend; of naar de Stoetwegense Tiend?

ca. 1829 Bij de gravure van "Scharreweyde", van Mourot, wordt vermeld, dat het huis toen werd bewoond door Jan Willem van Loon (die daar echter al in 1823 woonde (oud-archief gemeente Zeist)). Deze jhr Van Loon -kanunnik van Oudmunster te Utrecht, gehuwd met jkvr. Philippina Constantia Isabella van Weede- had reeds eerder relatie met onze woonplaats; in 1800 bijvoorbeeld had hij vergunning gekregen om te jagen

in de bossen en op de landerijen van Willem van Dam, dus misschien ook op "Schaerweyde". Van 1810 tot de verkoop in 1815 was hij eigenaar van het landgoed "Vollenhove". Kwam hij daarna op "Schaerweyde" wonen? Met hem begon, in de vorige eeuw, de vestiging alhier van vele telgen Van Loon. Jhr J.W. van Loon, geboren in 1767, leefde dus nog in 1829; waar hij -in 1839- is gestorven is mij niet bekend. Wat het herenhuis c.a. betreft: het huis stond met de voorgevel naar de huidige Schaerweydelaan gericht (zie kaartje van 1826), de ronde theekoepel aan de Utrechtseweg had sinds kort moderne roedevensters gekregen, want op een tekening van ca. 1820, vervaardigd door J.A. Knip en hangend in de zijvleugel van het Slot (gemeente-eigendom) ziet men nog een soort glas-in-lood ramen.

ca. 1836 woonde jhr Van Loon op de villa "Welgelegen". Want "Schaerweyde" was toen in handen van F.N. van Bern; en was dat blijkbaar al van ca. 1815 af. Want jhr Van Loon woonde wel op "Schaerweyde", maar was er -volgens gemeentelijke kadastrale gegevens- kennelijk niet de eigenaar van. Het is dus mogelijk, dat Van Bern het buiten c.a. heeft gekocht van de erven van De Roo en Van Dam (vermeld in 1813).

Was in de historie van ons landgoed Sluyterman de eerste belangrijke figuur, Frans Nicolaas van Bern kan men de tweede noemen. Van Bern werd geboren op 30 september 1787 te Wijk bij Duurstede als zoon van Nicolaas van Bern en van Jannetje van Dam (uit Zeist). Hij huwde te Utrecht in 1814 met Johanna Maria van Mariënhoff. Na haar overlijden te Zeist op 11-8-1815, oud 24 jaren, hertrouwde hij in Purmerend op 12 juni 1834 met Jacoba Anna van Goor Hinloopen (gestorven te Zeist op 8-2-1880, oud 83 jaren).

In 1806 was Van Bern Schout van Cattenbroeck en op 20 september 1808 werd hij adjunct-schout van de ambachtsheerlijkheid Zeist. Later was hij maire;

in 1812 weer schout en secretaris van die heerlijkheid. Tevens was hij schout en secretaris van de heerlijkheden Cattenbroeck, Sterkenburg, Driebergen en Rijsenburg (van 1839-1850). Op 30 november 1813 legde hij als schout de eed van trouw af aan Vaderland en Prins van Oranje.

Per 1 januari 1850 beëindigde hij zijn werk als burgemeester van Zeist. Door de ingezetenen werd hem een zilveren presenteerblad aangeboden, waarop het wapen van Zeist staat aangebracht met de inscriptie:

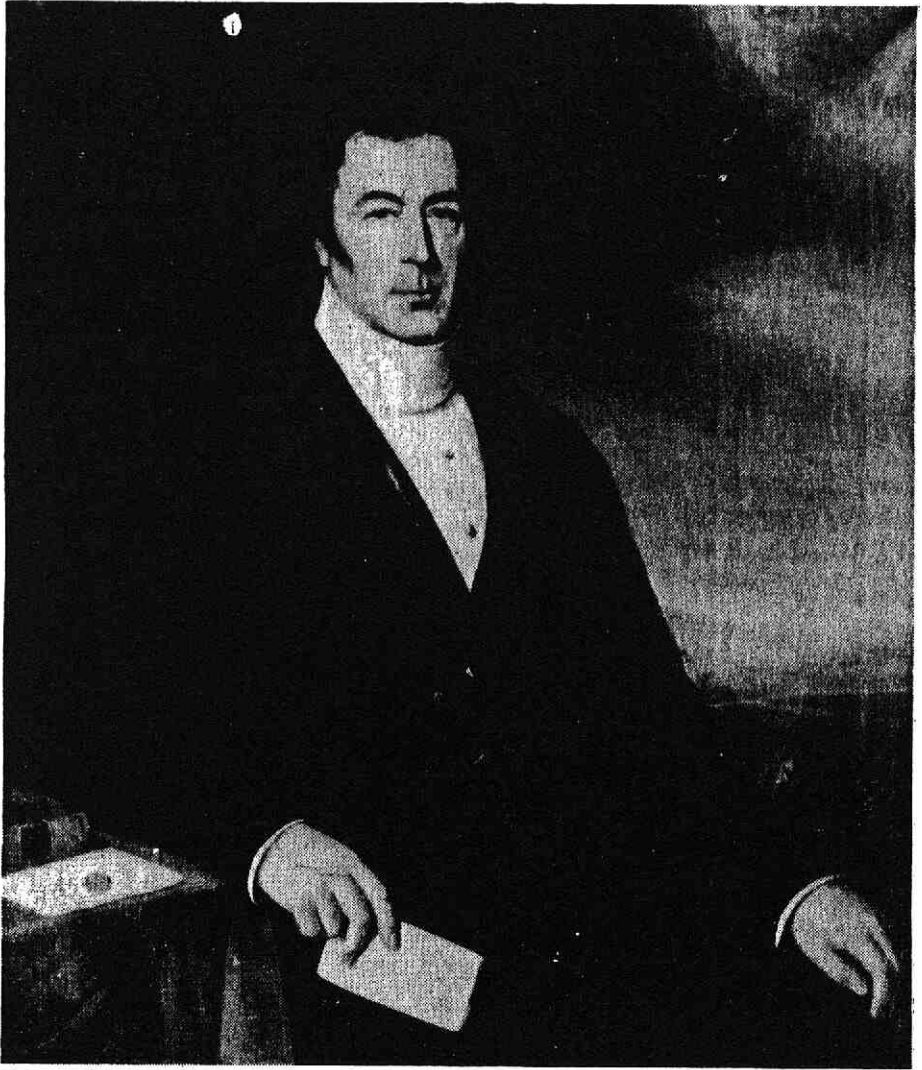
Frans Nicolaas van Bern,
Hoofd van het bestuur van de gemeente Zeist,
20 Septr. 1806 - 1 Janr. 1850 14)

Van Bern was verder onder meer kerkmeester van de Gereformeerde (Ned. Herv.) kerk te Zeist van 1813 t/m 1823. - In de raadszaal alhier hangt een schilderij, waarop deze burgervader staat geconterfeit. Hierbij zijn portret (zie pagina 64).

Van Bern stierf te Zeist op 16 augustus 1851, nalatende een dochter uit zijn eerste huwelijk, namelijk Johanna Maria Clasina (geb. Zeist 4-8-1815, gest. Weesp 2-10-1871), die op 23-11-1843 te Zeist was getrouwd met Jan van der Muelen, een wijnhandelaar in Weesp. Bij akte van scheiding van 15 februari 1853 werden Van Bern's vele bezittingen verdeeld. Zo is zijn vrouw tot haar dood blijven wonen op "Weltevreden" (al in 1829 eigendom van Van Bern); in 1881 verbouwd en geopend als logement, het latere hotel Du Croix. Van Bern's enig kleinkind, Frans Nicolaas van der Muelen, was ca 1871 niet de eigenaar van "Schaerweyde", maar wel van de overtuin en van veel land in "De Kroost".

1837/39 Nu had Van Bern in 1837 het buiten verkocht aan jhr Van Loon, maar na diens overlijden verkocht mevr. Van Weede, douairière Van Loon- "Schaerweyde" reeds in 1839 aan de heer Hendrik Doeff.

1854 Zijn weduwe, Henriëtte Doeff - geb. Jacobs (geb. 1802), heeft het landgoed in 1854 weer verkocht

Frans Nicolaas van Bern (1787 - 1851)

aan jkvr. Johanna (genaamd Nancy) Pols, die zich toen in Zeist kwam vestigen. Mej. Pols (geb. Nunspeet 5-11-1813, gest. Utrecht 11-4-1900) liet zeer waarschijnlijk het oude huis in 1862 of 1863 vervangen door het tegenwoordige (al is dit gewijzigd), want kadastraal blijkt er dan op eens een stijging van de belastbare waarde van het huis te zijn van f 525,-- naar f 2.000,--.

Doch ook de tuin liet deze bewoonster onder handen nemen. Heeft een wandelaar in 1836 het nog over "de donkere boschverschieten van Scharweijde" 15), in de volgende jaren is de omgeving geheel aangepast aan "de eisen des tijds" door de bekende tuinarchitect J.D. Zocher (1791 - 1870), die heuveltjes, boompertjes, een grote vijver, en dergelijke liet aanleggen (al was voordien daarvan ook wel een en ander aanwezig). Zeer waarschijnlijk is toen eveneens aan de Utrechtseweg de achtkante theekoepel, welke de oude ronde koepel verving, neergezet.

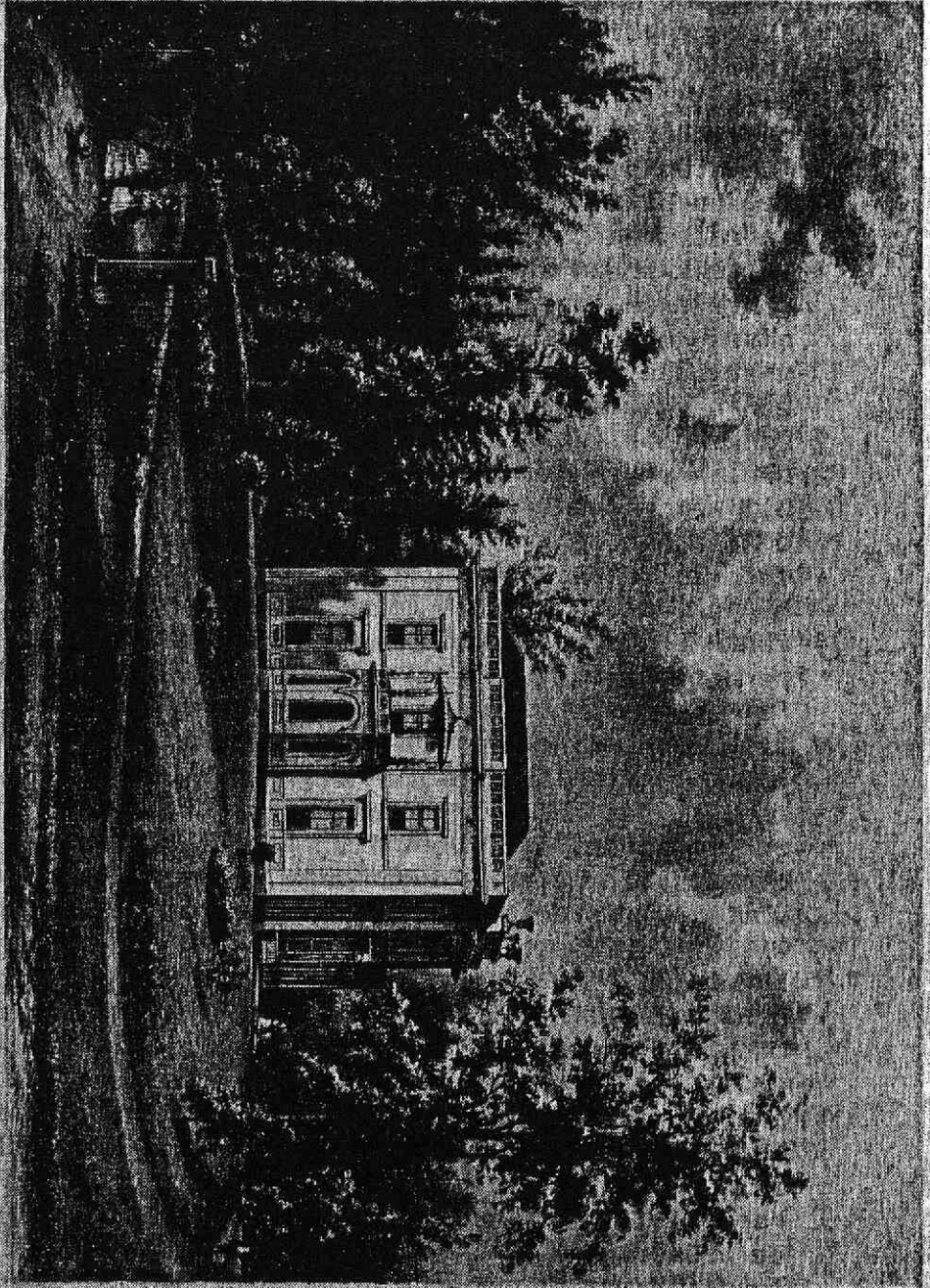
Als intermezzo: om een indruk te geven van de grondprijzen in de jaren rond 1853 diene, dat de gemeente toen in erfpacht land achter het buiten "Schaerweyde" uitgaf à f 0,05 per roede (= ca 15 m²).

Uit die tijd, namelijk uit 1869, hebben wij een afbeelding van het nieuwe gebouw, dat wil zeggen van de voortuin en de voorgevel met uitbouw, gezien van de Utrechtseweg af; zie afbeelding op pag. 67. 16). In de gemeenteraad van 27 mei 1870 wordt besproken het verzoek van mej. Pols, om een deel van de weg no 17 (sectie B, 163 bis), ter lengte van 133 meter, te mogen omleggen en wel 59 meter westelijker, ook uitkomende op de Utrechtseweg (over de percelen van sectie B 1080, 1081, 949 en 950). Dit, goedgekeurde, verzoek betrof de zogenaamde Schaerweyde-laan, welke voorheen vrijwel rechtdoor liep, maar sedert 1870 de westelijk verlopende bocht kreeg nabij de Utrechtseweg. Reeds op de kaart van ca 1750 staat hij aangegeven, maar de richting -bijvoorbeeld goed zichtbaar op een kaart uit 1787- was

toen wel anders dan nu. De weg liep toen ongeveer van een punt tegenover de Brinkweg naar het huidige J. van Lennepplein, waar ook de verlengde Schapendrift (=Sanatoriumlaan) terecht kwam. Doch op een kaart van 1867 (atlas Kuiper) liepen Schapendrift en "Burg. Patijnlaan" welhaast zoals nu, evenals Schaerweydelaan plus Bergweg.

1875 is het jaar, dat mej. Pols in het openbaar -in het logement van de Evangelische Broedergemeente (nu "Hermitage", G.)- het landgoed en een aantal huizen en landerijen in "De Kroost" verkoopt, namelijk op 29 september. Men zie de advertentie in de Weekbode voor Zeist, 12, 1875, no 35 (28-8-1875). Gelukkig bezit onze Stichting het verkoopboekje en de bijbehorende percelen-plattegrond, zodat van "Schaerweyde" proper een kaartje kan worden overgenomen. Tezamen met het huis werd ook het gerecht te koop aangeboden, in dezelfde -maar gemoderniseerde- bewoordingen als in de akte van 1799 stonden vermeld. Daar de beschrijving van het buitengoed wat wijldlopig is, dunkt het mij beter de tekst niet in extenso over te nemen, doch slechts de aanhef hier te vermelden:

"Het bij uitstek gunstig aan den straatweg van Utrecht naar Arnhem gelegen buitengoed, "Schaerweyde", bestaande in een hecht en sterk, bijzonder fraai en kapitaal, voor Zomer- en Winterverblijf ingericht dubbel Heerenhuis, Wijk A, no 9. Eene hardsteenen trap van acht treden brengt in eene geplafoneerde en met wit marmer bevloerde vestibule, waarvan rechts: eene dessert- en daarin uitkomende provisiekamer met communicatie in eene eetkamer met twee ramen, een vast buffet met opschuivend raam van spiegelglas, benevens toegang tot eene prachtige serre met uitzicht op den straatweg; naast de serre een salon met marmereen schoorsteenmantel, toegang gevende tot eene groote keurig ingerichte, fraai geplafoneerde en behangen

P. L. Lupton

Architect

ST. PAUL, WISCONSIN

Copyright 1913

Zaal met drie groote ramen en wit marmeren schoorsteenmantel, vóór die zaal eene groote warande van gegoten ijzer met mozaïken vloer; deze zaal heeft uitgang in de vestibule tegenover de voordeur; aan de linkerzijde der vestibule eene groote kamer met stookplaats, één raam en twee diepe kasten, rechts dito kamer met marmeren schoorsteenmantel en raam, en communicerende met de zaal. Al deze vertrekken en de zaal komen uit in de vestibule en leveren een reeks van vertrekken op, geschikt om een groot aantal personen te bevatten. In de vestibule heeft men een marmer fontein, benevens een bergkamertje onder de trap." enz. enz.

De grondbelasting voor gebouwd en ongebouwd gedeelte bedroef in totaal per jaar f 120,91½. Blijkens een "lijst der goederen, over te nemen door den kooper", bevond zich onder andere in de eetkamer "een porceleinen kachel met beeld", welke f 60,-- moest opbrengen, in de zaal "een schoorsteenspiegel" à f 200,-- en "twee penantspiegels", eveneens voor f 200,-- , terwijl "twee gebeeldhouwde penanttafeltjes" f 80,-- kostten. In de kinderkamer stond "een eikenhouten kantoorkast met 3 beelden", prijs f 60,-- en elders in het huis nog enige eikenhouten kasten, rolgordijnen, etc. Voor "een gaslamp in de keuken, een dito in de gang-onderhuis, een dito aan de voordeur" werd tezamen f 16,-- gevraagd. Verder was er onder meer nog "een vloerkleed in den koepel" (f 15,--) en "een houten tuinbank om de boom" (f 20,--).

De buitenplaats -in totaal 8 ha, 8 are en 52 ca groot en te aanvaarden per 1 december van dat jaar- werd eerst opgehouden voor f 85.850,-- , maar later uit de hand verkocht aan de lakenfabrikant Daniël Cornelis Ament, vroeger gewoond hebbend in Ned. Oost-Indië, maar in 1875 wonend te Brussel. 17).

Tegelijk met voornoemde verkoop werden ook enkele percelen weiland aan de overzijde van de

Utrechtseweg verkocht. Tuinbaas op het landgoed was in die jaren A. Smitskamp.

1880 Volgens akten in ons archief kocht op 15 maart 1880 Isaac Dignus Fransen van de Putte voor f 85.000,-- een tiental percelen aan de Utrechtseweg, waaronder het "Schaerweyde"-complex. Deze nieuwe eigenaar, gehuwd met Lucie Henriëtte Cornets de Groot, was op 12 maart 1822 te Goes geboren. In 1838 trad hij in dienst bij de koopvaardij; waar hij opklom tot 1e stuurman; in 1849 werd hij administrateur van de suikerfabriek "Pandji" op Java, daarna tabaksplanter op Oost-Java, waarna hij in 1859 naar Nederland terugkeerde. In 1862 werd Fransen van de Putte tweede kamerlid voor Rotterdam, in 1863 minister van koloniën in het tweede kabinet-Thorbecke, waarin hij een fabuleuse werkzaamheid ontwikkelde (onder andere de intrekking van de wet op de verplichte cultures, enz.). In mei 1866 trad hij af als minister, maar werd dit in 1872 opnieuw, tot hij in 1873 definitief uit de landsregering verdween. Maar lid van de eerste kamer bleef hij van 1880 tot zijn overlijden. Verbleef Fransen van de Putte in den beginne veel in Den Haag, later werd dat Zeist. Hij stierf op 3 maart 1902. 18).

Fransen van de Putte, evenals zijn familielid mr Johan H. Fransen van de Putte, begon op uitgebreide schaal in Zeist gronden aan te kopen, voornamelijk ten noorden van de Oude Arnhemseweg-Hogeweg-Arnhemse Bovenweg. Zo bijvoorbeeld in 1888 een stuk ongebruikt gasfabriek-terrein van ca 100 ha., van de gemeente, voor f 7.000,--. In 1894 een drietal percelen voor f 19.000,-- en later weer twee percelen à f 4.125,--. Ook zijn nakomelingen kochten veel grond op, in 1892, 1895, 1902, 1903, 1907, enz. Alles het begin van de N.V. Schaerweyder-Bosschen.

ca 1903 Na het overlijden van I.D. Fransen van de Putte -de derde grote man die ons landgoed bewoond heeft; hierbij zijn portret- werden

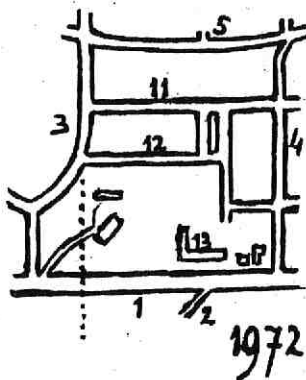
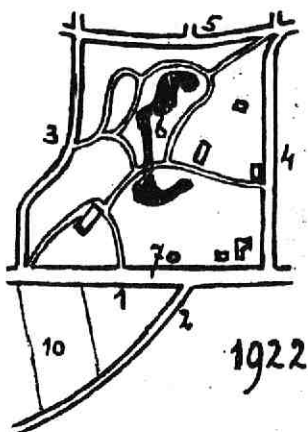
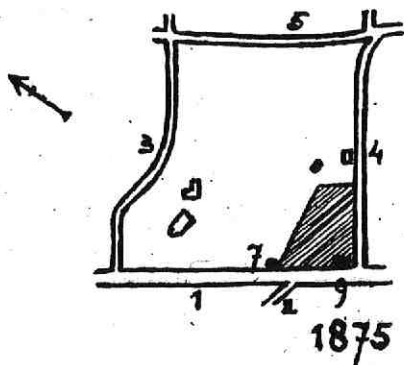
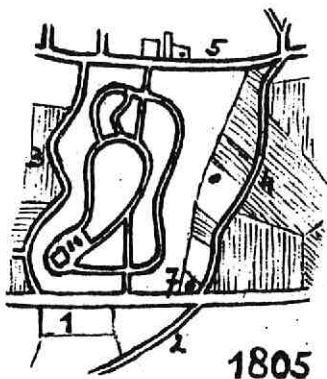

Isaac Dignus Fransen van de Putte (1822 - 1902)

zijn dochter Jeanne Louise (geb. 1857 en gest. 1932) en haar echtgenoot jhr Frederik van Reenen (geb. 1850 en gest. 1916) -waarmee zijn in Den Haag op 18 mei 1878 was gehuwd- bewoners van "Schaerweyde". Van Reenen was tevens directeur van de verzekeringsmaatschappij "Cosmos". Het dichtbij liggende "Welgelegen" had als bewoner Johan H. Fransen van de Putte en later diens zuster mevr. Digna van Tets, geb. Fransen van de Putte (geb. 1852 en gest. 1923) als bewoonster. In het begin van deze eeuw werd het huis verbouwd; blijkens de muurankers waarschijnlijk in 1908.

Hoe "Schaerweyde" c.a. er in die jaren uitzag tonen de toen al bestaande prentbriefkaarten, waarop thee-koepel, vijver, de tuin, de witte villa en dergelijke te zien zijn. 19). Terwijl een enthousiast wandelaar schreef 20) : "Uit den Kroostweg keerend, treft U weer 't majestueuze van de boomrijke omgeving, als ge aan den Utrechtscheweg op den hoogen wal tusschen 't geboomte 't sierlijk tuinhuisje van Schaerweyde ontdekt. Door 't ijzeren hek wat verder, gaat de breede oprit onder 't hoog gewelf der beuken naar den huize Schaerweyde, waar gij de heerlijke schoonheid van Zochers kunst kunt bewonderen. De mooie waterpartijen, de grootsche doorzichten, bevallige heuvels en bekoorlijke plekjes, al die wonderen door dien grooten tuinarchitect gewrocht; brengen verrukking te weeg bij elkeen die 't voorrecht heeft er te mogen wandelen. Maar ook de moestuin, waar ge naast een drietal plantenkassen, een reeks van vruchtenkassen en nog talloze fraai gevormde, rijk beladen vruchtboomen kunt vinden, heeft den besten naam". Die beste naam dankte de tuin, etc. aan tuinbaas J.A. Kors, die onder andere in 1902 op de Groote Nationale Tuinbouwtentoonstelling op het landgoed "Kersbergen" voor zijn inzending een zilveren medaille, beschikbaar gesteld door Z.K.H. de Prins der Nederlanden, won.

Het bezit van jhr Van Reenen bestond toen, blijkens akten en dergelijke uit de "hofstede Schaerweide" en de "hofstede Welgelegen", boomgaarden, moestuinen,

Huize "Schaerweyde" en omgeving.

1. Utrechtseweg
2. Kroostweg
3. Schaerweijdelaan
4. Van Reenenweg
5. Oude Arnhemseweg
6. Vijver
7. Koepel
9. "Welgelegen"
10. Overplaats
11. Veldheimlaan
12. Jan Meerdinklaan
13. "Brinkhove"

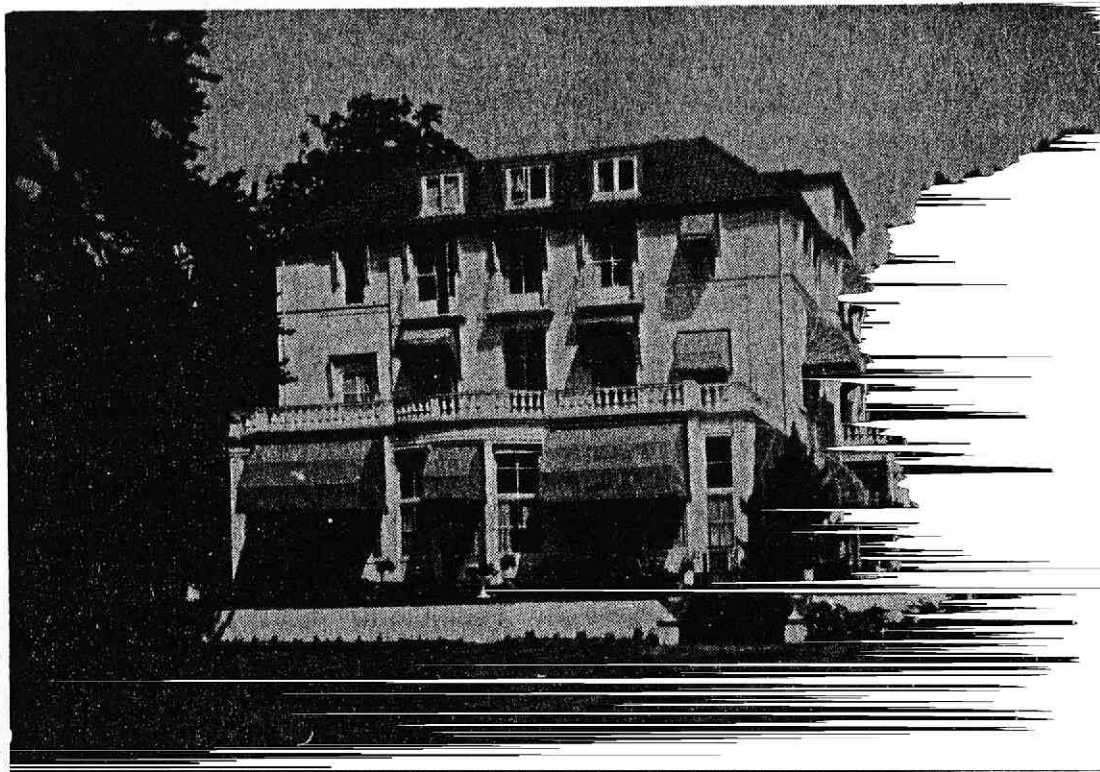
terrein van vermaak, stal, schuur, enige huizen, een steeg en een "overplaats", d.w.z. een terrein aan de overzij van de Utrechtseweg dat deels moestuin en deels weiland was (totaal 1,23 ha) en dat gelegen was tussen de huizen "Casa Nova" (gesloopt april 1972) en "Nieweroord" over een straatbreedte van ca 85 meter en doorlopend tot de Kroostweg. Het weiland gedeelte (0,81 ha) was toen gepacht door de vleeshouwerij G.J. Scherpenzeel te Zeist voor f 62,50. In deze jaren werd het park c.a. rond het buiten opnieuw aangelegd door de firma H. Copijn en Zoon te Groenekan.

Mogelijk was al eerder de peristyle aan de straatwegkant verbouwd en vergroot; zie afb. op pag. 74. Ook verdwenen het tolhuis met de boom, een daarnaast gebouwd huisje en -zoals we zagen- "Welgelegen" (vervangen door het thans daar gevestigde automobielbedrijf Wessel).

1917 Gedurende de Eerste Wereldoorlog werd in ons land van talrijke particulieren door de zogenaamde Teeltcommissie grond gevorderd om daarop voedselgewassen te doen verbouwen. Zo werd in genoemd jaar de overplaats van Schaerweyde door de Zeister commissie gevorderd van mevr. Van Reenen (haar echtgenoot was immers overleden) tegen een huurprijs van f 70,-- 's jaars. Na de oorlog werd het terrein weer aan particulieren verpacht.

1922 was een belangrijk jaar voor het buiten, daar -als in 1875- ook nu weer een openbare verkoping in "De Zwaan"- plaats vond op 2 oktober (niet op 21 en 28 september, zoals werd aangekondigd). Ook van deze verkoping bezit onze Stichting het verkoopboekje. Daaruit blijkt, dat de theekoepel nog bestond; dat de driehoekige "Brink" toen bij "Schaerweyde" behoorde; dat de garage/chauffeurswoning nabij de Van Reenenweg en een strook grond daarachter tot aan de Oude Arnhemseweg onverkocht bezit bleef van mevr. de douairière Van Reenen. Met het doel, het buiten c.a. door te verkopen, kochten voor f 135.000,-- de heren B.T. Booye, J. van den Toorn

Huize „Schaerweyde“ — Zéist.

"Schaerweyde" omstreeks 1903 (boven) en in 1973 (onder)

en H.W. van Riesen in combinatie het merendeel van de gronden; bedongen was, dat op 1 maart 1923 de kooppenningen moesten worden voldaan. (In 1925 kocht mevr. Van Reenen, via de heer H. Nieuwenhuysen, van de combinatie weer 32 aren grond, gelegen naast de garage, terug).

De omschrijving in het verkoopboekje van 1922 luidt ditmaal: "De aanzienlijke, riant gelegen Buitenplaats "Schaerweijde" te Zeist, aan den straatweg van Zeist naar Utrecht, aan den "Van Reenenweg", aan den "Oude Arnhemsche Weg" en aan de "Schaerweijdelaan", bestaande in een in uitmuntenden staat van onderhoud verkeerend, in alle opzichten geheel naar de eischen des tijds ingericht Heerenhuis, met afzonderlijke kleine Villa, Tuinmanswoning, Chauffeurswoning, paardenstal, rijtuigremise, autogarage, orangerie, koeienstal met varkenshokken, schuren en bergplaatsen, hooiberg, kippenhokken, warenhuis, druivenkas, rozenkas en verdere getimmerten, sier- en moestuin met vele vruchtboomen, warme en koude kassen, en broeibakken en lessenaars, wandelpark, zwaar hoog opgaand geboomte, vijver en waterpartijen, kadastraal bekend als Gemeente Zeist, Sectie M, nummers 203, 204, 205 en 206, tezamen groot 9 Hectaren 11 aren 20 centiaren." En zo voort!

Aangezien de gehele bezitting in 17 percelen werd geveild, was perceel 1 (het voornaamste, hierboven genoemd) slechts ca 7 ha., 50 aren 60 centiaren groot; de grondlasten beliepen f 556,-- 's jaars. Tot de inventaris van het herenhuis -apart aan te kopen behoorden nog twee lampen in het trappenhuis, marmeren schoorsteenmantels, invouwbare raamhekken en verder een zonnewijzer, een beeld in de tuin, etc.

Bovenstaande gegevens konden vooral worden geput uit een aantal akten en notities, welwillend aan ons Stichtingsarchief afgestaan door het lid van de Raad van Beheer, de heer W.A. Storm de Grave, alhier.

1923 Nog was in die dagen Zeist "een deftig dorp", al begon die situatie zich al geleidelijk aan

te wijzigen. De combinatie van kopers, hiervoren reeds vermeld, verkoopt het buiten, Utrechtseweg 75 dus, al spoedig, maar jarenlang blijven percellen als bijvoorbeeld 71 en 73 of 77-83 als "terrein" open liggen. De nieuwe bewoner van het landhuis wordt prof. dr Charles Henri Hubert Spronck (geb. Beek in 1858, gest. Zeist 3-12-1932). In deze tijd wordt de Utrechtseweg een steeds bredere en drukker verkeersweg; de Van Reenenweg (welke sinds 1915 officieel zo heet) raakt de schuttingen, welke het begrensd, kwijt en er komt bebouwing. Het oude landgoed wordt dus verkaveld; in 1927 is er een oost-west-sstraat, de huidige Veldheimlaan, met reeds enkele woningen daaraan, op de kaarten afgebeeld en omstreeks 1930 was daar ook de Jan Meerdinklaan bij gekomen. Wel mocht toen de oud-Zeistenaar J.W. Kraal klagen over "Schaerweyde, thans slechts nog maar een deel van wat Zoicher er aanlegde...." (21).

1933 Na het overlijden van prof. Spronck bleef mevr. de weduwe Maria R.R.F.J. Spronck-Neve op "Schaerweyde" wonen. Doch al spoedig werd de helft van de villa verhuurd aan de arts mej. Wilhelmina Hamburger, terwijl na het sterven van mevr. de wed. Spronck haar beide kinderen haar villa-helft gebruiken gingen. Het waren mej. Elisabeth Anna Maria Augusta Felicité Spronck, een schilderes, en mr Paul Henri Herman Spronck, advocaat. Wijlen prof. Spronck had op zijn terrein -toen nog maar ca 2 ha. groot- medische proeven genomen met schapen en daartoe zelfs achter het herenhuis een gebouwtje met torentje laten bouwen. Mogelijk is een en ander er de oorzaak van geweest, dat in de bezettingsjaren, namelijk sedert

1941 in het buiten een bacteriologisch-therapeutisch laboratorium was ondergebracht. Dat dit alles de normale bewoning en -mede gezien de tijdsomstandigheden- een behoorlijk onderhoud niet ten goede kwam zal duidelijk zijn. Na

1944 is ook de bekende koepel verdwenen. 22).

1950 In dat jaar verschenen er in de dagbladen berichten als het hierbij als voorbeeld aangehaalde: "De verbouwing van de oude buitenplaats "Schaerweyde" tot rusthuis van de Doopsgezinde Gemeente te Utrecht, welke reeds gedurende de afgelopen zomermaanden zou plaats vinden, doch wegens financiële moeilijkheden moest worden uitgesteld, zal nu op 27 September a.s. worden aanbesteed.

"Zoals wij in Februari j.l. reeds uitvoerig berichtten, wordt de villa, die thans in een deplorabile staat verkeert, gemetamorphoseerd in een riant hoofdgebouw, terwijl in het tegenwoordige koetshuis een en twintig woonvertrekken zijn geprojecteerd.

"Het tegenwoordige karakter van het herenhuis wordt evenwel onaangetast gelaten, omdat het stichtingsbestuur wil vermijden, dat op het rusthuis een stempel van "inrichting" wordt gelegd.

"De financiële bezwaren, welke uitstel van de verbouwing noodzakelijk maakten, zijn thans van de baan. Het gehele project zal komen te vallen onder de subsidieregeling voor woningsplitsing, waarvan de kosten voor 25% voor rekening van de gemeente komen en voor de rest door het Rijk worden gedragen. De besprekingen dienaangaande hebben kortelings tot overeenstemming geleid, zodat thans de aanbesteding kan plaats vinden.

"Het rusthuis zal volgens de plannen op 24 Mei 1951 moeten worden opgeleverd.

"Wij vernamen nog, dat een deel van het nieuwe tehuis beschikbaar komt voor inwoners uit Zeist."

1951 Een gedenkplaat in de gang van het rusthuis van de Doopsgezinde Gemeente -welke functie "Schaerweyde" ook nu nog heeft- vermeldt als datum van ingebruikneming: 13 October 1951. De directrice was toen zr J.H. Kooy. Na haar traden in die functie op zr Van Haeften, zr Veenstra, zr Hut en de huidige zr T. Boon. Tuinbaas is reeds al die jaren de heer Van der Linden.

Het hoofdgebouw, de oude buitenplaats dus, bestaat ruwweg een grondoppervlak (zonder waranda's en dergelijke) van $16\frac{1}{2}$ bij 22 meter. Er zijn nog altijd parketvloeren, hier en daar is stucwerk enz. Bij de verbouwing van 1950/51 is ook de bovenste etage verrezen en kreeg het buiten dus zijn huidige aanzien. Maar de glorie-tijd van het "deftige dorp" is ook voor deze behuizing voorbij, al is haar nuttigheidsstaak voor (een deel van) de gemeenschap stellig groter geworden. Vermeld zij nog, dat "Schaerweyde" niet op de Monumentenlijst staat.

Genaderd tot het heden moge de auteur, wijzend op de onvolkomenheden welke aan vorenstaand artikel zullen kleven, eindigen met een citaat uit een rederijkersgedicht van Anthonis de Roovere (23):

"Eick weet dat niemant is volmaect
Dan Godt alleene, ick scheid' er af.
Ben ick in eenich stuck misraect,
T'en is gheen coorne sonder caf".

Dr K.W. Galis

Noten:

(14) Zie "De Nederlandsche Leeuw", maandblad van het Kon. Ned. Genootschap voor Geslacht- en Wapenkunde, 48, 1931 (mei).

(15) J.B. Christemeyer: "Het lustoord tusschen Amstel en Grebbe....", Leiden, 1836; dl 2, pag. 121.

Over H. Doeff het volgende, ontleend aan A.J. Eykman en F.W. Stapel: "Leerboek der Geschiedenis van Nederlandsch Oost-Indië", Groningen, 1924; pag. 134: "Een afzonderlijke vermelding verdient zeker wel de geschiedenis van de Nederlandsche factorij op Decima in Japan, die sedert 1800 onder leiding stond van het opperhoofd Hendrik Doeff. Door dap-

perheid en list wist deze de verschillende pogingen der Engelschen, om ook deze factorij te bezetten, te verijdelen. Jarenlang bleef hij zonder berichten uit Europa en wist niets van de belangrijke gebeurtenissen, die daar intusschen waren voorgevallen. De Japansche regeering wist hij over het uitblijven van Hollandsche schepen gerust te stellen en handhaafde zich zoo, tot hij in het jaar 1817 werd afgelost. Decima is de eenige plaats geweest, waar tijdens de Fransche inlijving de Nederlandsche vlag is blijven wapperen".

- (16) P.J. Lutgers: "Gezigten in de omstreken van Utrecht....". Utrecht, 1869.
- (17) Weekbode voor Zeist,....., 12, 1875, no 40 (2/10) en no 43 (9/10-1875).
- (18) Vnl, ontleend aan H.T. Colenbrander: "Koloniale Geschiedenis", Den Haag, 1926; dl 3, pag. 49-52.
- (19) Zie bv. H.L.L. van Hoogenhuyze en W. Grapendaal: "Zeist in oude ansichten". Zaltbommel, 1968; pag. 87 en 89.
- (20) J.W. Kraal: "Nieuwe groote gids van Zeist". Zeist, 1907; pag. 78 en 80.
- (21) J.W. Kraal: "Zeist en de Stichtsche Lustwarande". Zeist, ca. 1934; pag. 42.
- (22) Een rapportje in ons archief deelt mee, dat de onderaardse gang welke vroeger van de achtkante koepel naar het herenhuis liep ca. 2 meter hoog, 1 meter breed en 150 meter lang zou zijn geweest.
- (23) J.J. Mak: "Rhetoricaal Glossarium". Assen, 1959; pag. 257.

Aanvullingen:

- (1) In Van Dale's "Groot Woordenboek der Nederlandsche Taal". Den Haag, 1904; pag. 1458, lezen we:
"Schaar, v. (scharen), gew. eenheid voor grazende runderen; eene koe rekent men gewoonlijk op 1 schaar, een vaars op $\frac{2}{3}$ schaar en een pink op $\frac{1}{2}$ schaar; een weiland verhuurd op conditie van 20 scharen, mag dus slechts begraaasd worden door 20 koeien, 26 vaarzen of 40 pinken".
- (2) In Friesland kent men bv. nog de St. Johannesgas-

ter Schar; vroeger een veen- en moerasgebied.

-En voor het Gooi zie men I. Tirion, dl 5.

- (4) Men zie ook nog W. van Iterson: "De historische ontwikkeling van de rechten op de grond in de provincie Utrecht". Leiden, 1932; dl 1, band 2; pag. 523-540.

Over de levensloop van B. Sluyterman (zie pag. 38) vernam ik nog het volgende: In 1801 e.v. woonden Sluyterman en zijn vrouw Katharina (Christina ?) Justina van Ewijck op kasteel Vleuten (hun eigendom ?). Op 26 augustus 1801 kocht onze ex-drost de allodiale ambtsheerlijkheid Lange en Ruige Weide, totaal 1172 morgen (waaronder Driebruggen, Hgbrug en Kortenhoven of Kortenhoef), voor f. 5.500,--. Nadien noemde hij zich Sluyterman van Langeweide. In 1801 was hij ook advocaat aan het Hof van Utrecht. Een oom van zijn vrouw was mr Wouter Valckenier, burgemeester van Amsterdam († 1802).

- (9) Ad a) H. (van) Hoornenburg was gehuwd met Anna Bitter, familie van de Zeister drost Damhoff.
Ad b) H. Koelman komt in een opgave van 1754 (oud archief gemeente Zeist) voor onder de drankverkopers alhier. Zie ook A.J. Servaas van Royen in de "Navorscher" van 1918, dl 68; pag...
(12) Van Dam en De Roo hadden ook in Rijsenburg belangen. In 1798 werd het gelijknamige kasteel verkocht "aan Justus Hendrik Wiedeman, die het huis op zijn beurt over deed aan Willem van Dam ten behoeve van Hendrik de Roo. Deze laatste schijnt er van te hebben afgezien, zodat Willem van Dam Rijsenburg, na het kasteel te hebben laten slopen, in 1800 verkocht aan Pieter Jodocus van Oosthuysen" (zie J.R. Clifford Kocq van Bruegel: "Kastelenboek provincie Utrecht", 3e druk, Utrecht, 1948; pag. 172).
-